

Nr 143

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning om studiemedelsavgifter, m. m.; given Stockholms slott den 13 oktober 1967.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) förordning om studiemedelsavgifter,
- 2) förordning om ändrad lydelse av 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401).

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

BERTIL

Sven Moberg

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en förordning om studiemedelsavgifter. Den innehåller regler om debitering och uppbörd av avgifter enligt studiemedelsförordningen. Reglerna har utformats så att betalningsskyldigheten blir beroende av den åter-

betalningsskyldiges betalningsförmåga. Återbetalning skall som regel fördelas på tre uppbördsterminer per år.

I propositionen föreslås vidare vissa ändringar i studiemedelsförordningen. Förslagen avses träda i kraft den 1 januari 1968.

Förslag
till
Förordning om studiemedelsavgifter

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

I denna förordning meddelas bestämmelser om debitering och uppbörd av avgifter enligt studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401).

2 §.

Beteckningarna basbelopp och avgiftskvot betyder i denna förordning detsamma som i studiemedelsförordningen.

I övrigt avses med

avgiftsår: varje år från och med det då avgiftskvot fastställts till och med det då återbetalningsskyldigheten upphör enligt 29 eller 30 § studiemedelsförordningen,

slutlig avgift: avgift för ett avgiftsår enligt studiemedelsförordningen eller 10 § nedan,

preliminär avgift: avgift som under ett avgiftsår skall erläggas i avräkning på slutlig avgift,

kvarstående avgift: avgift som återstår att erlägga, sedan den preliminära avgiften avräknats från den slutliga avgiften.

Som gift anses i förordningen den som taxeras enligt för gift skattskyldig gällande bestämmelser.

Avgiftskvot

3 §.

Avgiftskvot fastställs av centrala studiehjälpnämnden.

Preliminär avgift

4 §.

Preliminär avgift utgår för varje avgiftsår, om ej annat följer av beslut enligt 7 §.

5 §.

Preliminär avgift utgör produkten av det vid avgiftsårets ingång gällande basbeloppet och den för den återbetalningsskyldige fastställda avgiftskvoten, om ej annat följer av 6 § eller av beslut enligt 7 §.

6 §.

Preliminär avgift för ett avgiftsår får icke bestämmas till högre belopp än att summan av avgiften och följande tre poster uppgår till högst det belopp som avses i 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen:

1. den preliminära avgiften för det närmast föregående avgiftsåret,
2. de slutliga avgifterna för tidigare avgiftsår,
3. belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen jämte förhöjning som avses där.

Har beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift förfallit helt eller delvis enligt 18 § på grund av att avgiften eller del därav ej erlagts, minskas de slutliga avgifterna enligt post 2 i första stycket med den avgift eller del av avgift som ej erlagts.

7 §.

Återbetalningsskyldig befrias helt eller delvis från preliminär avgift för ett år, om bättre överensstämmelse mellan den preliminära avgiften och motsvarande slutliga avgift därigenom kan antagas uppkomma.

Befrielse medges efter ansökan av den återbetalningsskyldige. Ansökan om befrielse från preliminär avgift skall ha inkommit till centrala studiehjälpsnämnden före utgången av avgiftsåret. Om synnerliga skäl föreligger, får ansökan som inkommit senare upptagas till prövning.

Slutlig avgift och kvarstående avgift

8 §.

Fråga om slutlig avgift för ett avgiftsår prövas särskilt om den återbetalningsskyldige befriats helt eller delvis från preliminär avgift för samma år enligt 7 § eller om han begär sådan prövning. Ansökan om prövning skall ha inkommit till centrala studiehjälpsnämnden före utgången av januari månad andra året efter avgiftsåret.

Slutlig avgift avrundas till samma belopp som motsvarande preliminära avgift, om den slutliga avgiften överstiger eller understiger den preliminära avgiften med mindre än 100 kronor.

Slutlig avgift för ett avgiftsår får icke bestämmas till högre belopp än att summan av avgiften och följande tre poster uppgår till högst det belopp som avses i 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen:

1. de slutliga avgifterna för tidigare avgiftsår,
2. den preliminära avgiften för året näst efter avgiftsåret,

3. belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen jämte förhöjning som avses där.

Har beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift förfallit helt eller delvis enligt 18 § på grund av att avgiften eller del därav ej erlagts, minskas de slutliga avgifterna enligt post 1 i tredje stycket med den avgift eller del av avgift som ej erlagts.

9 §.

Överstiger den slutliga avgiften motsvarande preliminära avgift, skall den återbetalningsskyldige erlägga det överskjutande beloppet såsom kvarstående avgift.

För kvarstående avgift utgår en tilläggsavgift. Tilläggsavgiften beräknas efter nio öre för varje hel krona, dock minst tio kronor. Tilläggsavgiften avrundas till närmast högre hela krontal. I fråga om tilläggsavgift äger 11 §, 12 § andra stycket, 13 § första stycket, 14 § andra stycket, 15 §, 17 § första stycket och 18 § motsvarande tillämpning.

10 §.

I annat fall än som avses i 8 § utgör den preliminära avgiften utan särskild prövning också slutlig avgift. Detta gäller utan hinder av 24 § första stycket och 25 § andra stycket studiemedelsförordningen. 27 § andra stycket samma förordning äger ej tillämpning.

Debitering

11 §.

Fråga om preliminär avgift, slutlig avgift eller kvarstående avgift avgöres av centrala studiehjälpsnämnden.

12 §.

Varje avgiftsår debiteras återbetalningsskyldig preliminär avgift med belopp som följer av 5 och 6 §§. Debiteringen förfaller i den mån den återbetalningsskyldige befrias från preliminär avgift enligt 7 §.

Beslut om slutlig avgift för ett avgiftsår enligt 8 § skall fattas snarast möjligt efter det taxering för avgiftsåret verkställts i första instans. Nedsättes den återbetalningsskyldiges till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för avgiftsåret, skall beslutet om slutlig avgift omprövas, om den återbetalningsskyldige begär det. Ansökan om prövning skall ha inkommit till centrala studiehjälpsnämnden inom två månader efter det den återbetalningsskyldige fått del av beslutet om nedsättning. Är den återbetalningsskyldige gift gäller motsvarande, om makens till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst nedsättes.

13 §.

Centrala studiehjälpsnämnden sänder underrättelse om beslut angående preliminär avgift, slutlig avgift eller kvarstående avgift till den återbetalningsskyldige. I underrättelsen anges vad den återbetalningsskyldige skall iakttaga om han önskar söka rättelse i eller föra talan mot nämndens beslut.

I underrättelse om debitering av preliminär avgift lämnas dessutom uppgift om dels den återbetalningsskyldiges avgiftskvot, dels vad den återbetalningsskyldige skall iakttaga om han önskar ansöka om befrielse från preliminär avgift enligt 7 §.

Uppbörd

14 §.

Preliminär avgift skall erläggas under avgiftsåret,
om den överstiger 200 kronor med en tredjedel senast den 6 juni, en tredjedel senast den 6 september och en tredjedel senast den 6 december,
om den överstiger 100 men icke 200 kronor med hälften senast den 6 juni och hälften senast den 6 september,
om den uppgår till högst 100 kronor i sin helhet senast den 6 juni.
Kvarstående avgift skall erläggas under andra året efter avgiftsåret, med hälften senast den 6 februari och hälften senast den 6 april.

15 §.

För återbetalningsskyldig talan mot taxering till statlig inkomstskatt och framstår det som obilligt att han erlägger kvarstående avgift som bestämts på grundval av den icke lagakraftvunna taxeringen, får centrala studiehjälpsnämnden bevilja honom anstånd helt eller delvis med erläggandet av avgiften. Anståndet får avse högst det belopp som betingas av den återbetalningsskyldiges yrkande i fråga om taxeringen.

Anståndet skall gälla till dess två månader förflutit från dagen för beslut i anledning av den återbetalningsskyldiges talan mot taxeringen.

Är den återbetalningsskyldige gift äger första och andra styckena motsvarande tillämpning, om maken för talan mot taxering.

16 §.

Om preliminär avgift, kvarstående avgift eller del av sådan avgift ej erlägges inom föreskriven tid, skall centrala studiehjälpsnämnden sända en påminnelse till den återbetalningsskyldige. För påminnelse utgår påminnelseavgift med belopp som Konungen bestämmer.

17 §.

Preliminär avgift och kvarstående avgift skall erläggas genom inbetalning på centrala studiehjälpsnämndens postgirokonto eller till Sveriges riksbank eller annan penninginrättning som förklarar sig beredd att medverka vid uppbörd av avgifter på de villkor som Konungen eller, efter bemyndigande av Konungen, centrala studiehjälpsnämnden fastställer.

Första stycket äger motsvarande tillämpning på frivillig inbetalning enligt 27 § studiemedelsförordningen.

18 §.

Beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift förfaller, i den mån avgiften ej erlagts före utgången av september månad andra året efter avgifts-året.

Första stycket gäller icke preliminär avgift eller kvarstående avgift för avgiftsår efter det år under vilket den återbetalningsskyldige fyllt 63 år eller för de två sista avgiftsåren före det år under vilket han avlidit.

Centrala studiehjälpsnämnden får för särskilt fall förordna att beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift skall gälla även efter den tidpunkt som avses i första stycket.

19 §.

Har beslut om debitering av preliminär avgift eller kvarstående avgift förfallit helt eller delvis enligt 18 § på grund av att avgiften eller del därav ej erlagts, gäller följande särskilda bestämmelser om avgiftsskyldighet för återbetalningsskyldig som lever efter utgången av det år då han fyllt 65 år respektive för dödsbo efter återbetalningsskyldig som avlidit senast det år då han fyller 65 år.

I stället för den avgift eller del av avgift som ej erlagts utgår en extra avgift, om summan av följande två poster ej uppgår till det belopp som avses i 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen:

1. de slutliga avgifterna för åren till och med det år då den återbetalningsskyldige fyllt 65 år eller, i fråga om återbetalningsskyldig som avlidit senast under det år då han fyller 65 år, de slutliga avgifterna för åren före det år under vilket dödsfallet inträffat,

2. belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen jämte förhöjning som avses där.

Om ej annat följer av fjärde stycket, utgör den extra avgiften produkten av dels ett tal som motsvarar det antal basbelopp som den obetalda avgiften eller den obetalda delen av avgiften avsåg, dels det basbelopp som gällde vid ingången av det år under vilket den återbetalningsskyldige fyllde 65 år eller, i fråga om extra avgift för dödsbo, vid ingången av året närmast före det år under vilket dödsfallet inträffat.

Extra avgift får icke bestämmas till högre belopp än att summan av avgiften och av posterna 1 och 2 i andra stycket uppgår till högst det belopp som avses i 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen.

Vid tillämpning av andra eller fjärde stycket minskas de slutliga avgifterna med den avgift eller del av avgift som ej erlagts.

Extra avgift skall erläggas på tid som centrala studiehjälsnämnden bestämmer.

I fråga om extra avgift äger 11 §, 13 § första stycket, 16 § och 17 § första stycket motsvarande tillämpning. Om synnerliga skäl föreligger, får centrala studiehjälsnämnden medge befrielse helt eller delvis från extra avgift.

20 §.

Det åligger centrala studiehjälsnämnden att bevaka statens fordran på avgift som avses i förordningen. Är avgiftsbelopp föremål för indrivning av kronofogdemyndighet, åligger det dock kronofogdemyndigheten att i den återbetalningsskyldiges konkurs bevaka statens fordran på avgiftsbeloppet.

Avgiftsbelopp som ej erlagts inom föreskriven tid får uttagas genom utmätning utan föregående dom eller utslag.

Återbäring av avgift

21 §.

Överstiger det belopp som den återbetalningsskyldige erlagt såsom preliminär avgift motsvarande slutliga avgift, skall centrala studiehjälsnämnden återbära det överskjutande beloppet, om den återbetalningsskyldige begär det. Ansökan om återbäring skall ha inkommit till nämnden inom två månader efter det den återbetalningsskyldige fått underrättelse om beslutet angående den slutliga avgiften.

Befrias återbetalningsskyldig helt eller delvis från preliminär avgift, kvarstående avgift, extra avgift, tilläggsavgift eller påminnelseavgift som han erlagt, skall centrala studiehjälsnämnden utan särskild ansökan återbära till den återbetalningsskyldige vad han erlagt för mycket, om ej annat följer av 22 §.

Belopp som den återbetalningsskyldige erlagt som preliminär avgift för det år under vilket han avlidit skall centrala studiehjälsnämnden utan särskild ansökan återbära till dödsboet.

22 §.

Beslut om befrielse från preliminär avgift enligt 7 § föranleder ej återbäring av redan erlagt belopp.

Om synnerliga skäl föreligger, får centrala studiehjälsnämnden dock på ansökan av den återbetalningsskyldige återbära för mycket erlagt preliminär avgift.

23 §.

Häftar den, som är berättigad att återfå avgift enligt 21 eller 22 §, för preliminär avgift, kvarstående avgift, extra avgift, tilläggsavgift eller påminnelseavgift som förfallit till betalning, har han rätt att utfå endast vad som överstiger det obetalda beloppet.

Särskilda bestämmelser

24 §.

När slutlig avgift fastställts för ett avgiftsår, bortfaller skyldigheten att erlægga sådan obetald del av motsvarande preliminära avgift som överstiger den slutliga avgiften.

Avlider återbetalningsskyldig, bortfaller skyldigheten att erlægga obetald preliminär avgift för det år under vilket dödsfallet inträffat.

Bestämmelse om obetald preliminär avgift i första eller andra stycket äger motsvarande tillämpning på påminnelseavgift som belöper på den obetalda avgiften.

25 §.

Belopp som någon är berättigad att återfå enligt 21 eller 22 § men som enligt 23 § ej återbäres på grund av att viss avgift ej erlagts räknas såsom avbetalning på den obetalda avgiften.

Sådant överskjutande belopp som avses i 21 § första stycket och som ej återbäres på grund av att den återbetalningsskyldige ej begär det jämställes med slutlig avgift för året. 27 § andra stycket studiemedelsförordningen äger ej tillämpning.

26 §.

I fråga om betalning enligt 28 § studiemedelsförordningen gäller bestämmelser som meddelas av Konungen eller, efter bemyndigande av Konungen, av centrala studiehjälpnämnden.

27 §.

Det åligger återbetalningsskyldig att lämna centrala studiehjälpnämnden de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av förordningen. Beträffande omyndig åvilar uppgiftsskyldigheten förmyndaren.

De uppgifter om personliga och ekonomiska förhållanden som lämnas i ansökan om befrielse från preliminär avgift eller i annan handling som är avsedd att ligga till grund för bestämmande av avgift skall avges på heder och samvete.

Närmare bestämmelser om uppgiftsskyldigheten meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpnämnden.

28 §.

Myndighet är pliktig att på begäran lämna centrala studiehjälpnämnden uppgift om sådana förhållanden i fråga om namngiven person som är av betydelse för tillämpningen av denna förordning.

29 §.

Anser återbetalningsskyldig att avgift påförts honom obehörigen eller med oriktigt belopp, får han söka rättelse hos centrala studiehjälpnämnden inom ett år efter det han fått underrättelse om avgiften.

30 §.

Talan mot sådant beslut av centrala studiehjälpsnämnden som avses i denna förordning föres hos kammarrätten genom besvär. Besvären skall insändas eller inges till centrala studiehjälpsnämnden.

Centrala studiehjälpsnämndens beslut länder till efterrättelse utan hinder av att talan föres mot beslutet, om nämnden ej förordnar annat.

31 §.

Talan får icke föras mot kammarrättens utslag.

32 §.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna förordning meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpsnämnden.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1968.

Förslag
till
Förordning
om ändrad lydelse av 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen den 4 juni 1964
(nr 401)

Härigenom förordnas, att 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

32 §.

Har någon uppburit studiemedel obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort inse detta, må vad för mycket utgått genast återkrävas.

Har någon uppburit studiemedel obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort inse detta, må vad för mycket utgått genast återkrävas. *På belopp som återkräves utgår ränta från den dag då beloppet uppburits efter en räntesats som vid varje tidpunkt med två procent överstiger normalräntan för lån från statens utlåningsfonder. Om särskilda skäl föreligga, må återbetalningsskyldig befrias helt eller delvis från skyldighet att erlægga ränta.*

Avbryter någon — — — — — efter avbrottet.

33 §.

Fordran å — — — — — för gäld.
Rätt till — — — — — lyft medlen.

Om särskilda skäl föreligga, må studiemedel lyftas efter utgången av den termin för vilken de beviljats.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1968.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet på Stockholms slott den 13 oktober 1967.

N ä r v a r a n d e :

Ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, KLING, JOHANSSON, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Statsrådet Moberg anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om återbetalning av studiemedel m. m. och anför.

Inledning

För finansiering av studier vid universitet och högskolor samt vid vissa andra läroanstalter och utbildningslinjer tillhandahåller staten studiemedel. Bestämmelser härom finns i studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401). Studiemedlen består av dels studiebidrag dels återbetalningspliktiga studiemedel.

I studiemedelsförordningen finns en rad bestämmelser om återbetalning av studiemedel. Återbetalningen skall ske genom årliga avgifter på villkor som anges i förordningen. I förordningen anges vidare när återbetalningsskyldigheten inträder och när den upphör eller bortfaller.

Studiemedelsförordningen innehåller däremot inte någon föreskrift om debitering och uppbörd av avgifter. När studiemedelsförordningen antogs (prop. 1964:138, SäU, vårsessionen: 1; rskr 290) förutsattes av bestämmelser härom skulle beslutas av Kungl. Maj:t och riksdagen efter viss ytterligare utredning.

På uppdrag av Kungl. Maj:t har statskontoret den 27 januari 1966 lämnat förslag om formerna för debitering och uppbörd av studiemedel. Över förslaget har efter remiss yttrande avgetts av postverket, statistiska centralbyrån, försäkringsinspektionen, riksrevisionsverket, centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, centrala studiehjälpsnämnden, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges jordbrukskassaförbund. Centrala studiehjälpsnämnden har bifogat yttranden från studiemedelsnämnderna.

Centrala studiehjälpsnämndens remissyttrande innehåller förslag till ett system för debitering och uppbörd av studiemedel som på väsentliga punkter avviker från statskontorets förslag. Efter remiss har yttranden över centrala studiehjälpsnämndens förslag avgetts av statskontoret, centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden, fullmäktige i riksbanken och exekutionsväsendets organisationsnämnd.

Efter remissbehandlingen har statskontorets och centrala studiehjälpnsnämndens förslag ytterligare beretts inom ecklesiastikdepartementet. I en departementspromemoria (Stencil E 1967:6) har framlagts förslag till förordning om studiemedelsavgifter.

Över departementspromemorian har efter remiss yttranden avgetts av justitiekanslern, Göta hovrätt, lagberedningen, postverket, kammarkollegiet, statskontoret, kammarrätten, statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket, centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden, exekutionsväsendets organisationsnämnd, fullmäktige i riksbanken, centrala studiehjälpnsnämnden, TCO, SACO, SFS, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges jordbrukskassaförbund och Föreningen Sveriges kronofogdar.

Centrala studiehjälpnsnämnden har i skrivelse den 28 juni 1967 lagt fram förslag om vissa ändringar i studiemedelsförordningen. Ändringarna rör bl. a. fråga om förverkande av rätt till studiemedel.

Över centrala studiehjälpnsnämndens skrivelse har efter remiss yttranden avgetts av statskontoret, riksrevisionsverket, fullmäktige i riksbanken, universitetskanslersämbetet, Landsorganisationen i Sverige (LO), TCO, SACO, SFS, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges jordbrukskassaförbund.

Återbetalning av studiemedel

Gällande bestämmelser

Studiemedel utgår för år räknat med högst 140 % av det basbelopp som avses i 1 kap. 6 § lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, eller f. n. 7 980 kr. Har den studerande vårdnaden om barn som inte fyllt 16 år eller är han skyldig att utge underhållsbidrag till sådant barn, utgår dessutom för varje barn högst 25 % av basbeloppet per år, vilket f. n. motsvarar 1 425 kr. Av de belopp som sålunda kan utgå utgör högst 1 750 kr. per år studiebidrag. Återstående belopp utgörs av återbetalningspliktiga studiemedel. Studerande som inte har vårdnaden om barn under 16 år och som inte heller är skyldig att underhålla sådant barn kan således f. n. erhålla högst 6 230 kr. per år i återbetalningspliktiga studiemedel. Om synnerliga skäl föreligger, kan studiemedel utgå med högre belopp än nu sagts, s. k. extra studiemedel. Extra studiemedel är alltid återbetalningspliktiga.

Återbetalningspliktiga studiemedel skall återbetalas genom årliga avgifter fr. o. m. det tredje året efter det under vilket studiemedelstagaren senast uppburit studiemedel t. o. m., i regel, det år under vilket han fyller 50 år. Återbetalningstiden uppgår alltså i allmänhet till 20—25 år. Den årliga avgiften utgör produkten av den återbetalningsskyldiges avgiftskvot och av det basbelopp enligt 1 kap. 6 § lagen om allmän försäkring som gällde vid ingången av året. Avgiftskvoten är det tal som erhålls genom att dividera summan av de återbetalningspliktiga studiemedel som studiemedelstagaren sammanlagt uppburit, räknad i basbelopp, med det tal som motsvarar antalet år under vilka avgift skall erläggas.

Vad här angetts gäller endast under förutsättning att den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes inkomster och förmögenhet uppnår vissa tröskelvärden som anges i studiemedelsförordningen. Uppnår den återbetalningsskyldige inte dessa tröskelvärden har han en ovillkorlig rätt till uppskov. I den mån den återbetalningsskyldige får uppskov med avgift, kvarstår skyldigheten att erlägga avgift även efter det år under vilket han fyller 50 år. Även då aktualiseras skyldigheten att erlägga avgift endast om den återbetalningsskyldige uppnår förut nämnda tröskelvärden. Han är dock inte skyldig att erlägga avgift för år efter det då han fyller 65 år. Om han avlider föreligger inte heller skyldighet att erlägga avgift för år fr. o. m. det då dödsfallet inträffade.

Återbetalningsskyldigheten upphör, när den återbetalningsskyldige erlagt avgifter som tillhoppa uppgår till lika många basbelopp som han uppburit i återbetalningspliktiga studiemedel. Återbetalningsskyldigheten upphör vidare, när den återbetalningsskyldige i avgifter erlagt ett belopp som motsvarar vad han skulle ha haft att erlägga om de återbetalningspliktiga studiemedlen hade utgjort ett räntebärande konventionellt lån med fasta annuiteter.

Om de tröskelvärden som måste uppnås för att avgiftsskyldighet skall inträda

gäller följande. De bestäms på grundval av avgiftsunderlag och avgiftsgräns. Avgiftsunderlaget utgörs av den återbetalningsskyldiges till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för året och den del av hans förmögenhet som överstiger sex basbelopp. Är den återbetalningsskyldige gift, ingår i avgiftsunderlaget även hälften av makens till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för året och hälften av den del av makens förmögenhet som överstiger sex basbelopp. Har den återbetalningsskyldige vid årets början vårdnaden om barn som är under tio år, minskas avgiftsunderlaget med hälften av basbeloppet. Avgiftsgränsen utgörs av två basbelopp. Avgiftsskyldighet föreligger endast om den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag för året överstiger avgiftsgränsen. För att avgiftsgränsen inte skall få besvärande tröskeleffekter finns också en tröskelregel av innebörd att avgiften inte får överstiga en tiondel av avgiftsunderlaget och inte heller en fjärdedel av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen.

Den begränsning av återbetalningsskyldigheten som jag nu redogjort för gäller endast för den som är bosatt i Sverige.

Statskontorets förslag

Statskontorets förslag bygger på följande grunder. Sedan våren 1965 finns hos statistiska centralbyrån ett centralt magnetbandsregister, kallat huvudregistret. I detta register finns för varje studiemedelstagare uppgift om hur stort belopp studiemedelstagaren uppburit som studiemedel. Registret kan ligga till grund också för beräkning av avgifter. Huvuddelen av de arbetsuppgifter som behövs för att kräva in avgifter bör kunna utföras med hjälp av datamaskin. Antalet återbetalningsskyldiga kan uppskattas till cirka 7 000 under budgetåret 1967/1968, 60 000 under budgetåret 1970/1971 och 260 000 under budgetåret 1979/1980.

Ledningen och samordningen av det administrativa arbete som behövs för att kräva in avgifter enligt studiemedelssystemet bör enligt statskontorets mening åläggas centrala studiehjälpnämnden. Huvudparten av det datamaskinella arbetet bör fullgöras av statistiska centralbyråns datamaskincentral. Visst datamaskinsarbete bör åläggas postbanken och länsstyrelsernas datakontor. Vissa rutiner i återbetalningssystemet kräver personlig kontakt med den återbetalningsskyldige. Detta gäller exempelvis ärenden om befrielse helt eller delvis från avgift och indrivningsåtgärder. Sådana manuella rutiner föreslås ankomma på Sveriges riksbank.

Statskontoret föreslår att avgift som skall utgå för ett år, avgiftsåret, i princip skall erläggas under avgiftsåret. Uppbördsförfarandet bör i huvudsak omfatta följande. Varje återbetalningsskyldig skall årligen i januari aviseras om den avgift som skall erläggas under året samt tillställas inbetalningskort för avgiftsinbetalning. Det aviserade avgiftsbeloppet är preliminärt. Det har bestämts utan hänsyn till den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga under avgiftsåret. Det bör ankomma på den återbetalningsskyldige att själv på grundval av reglerna i studiemedelsförordningen bedöma sin betalningsförmåga och att i förekommande fall ansöka om befrielse helt eller delvis från avgift för året. För att underlätta sådan ansökan till-

ställs den återbetalningsskyldige en särskild blankett för ändringsmeddelande i samband med avgiftsaviseringen.

Statskontoret behandlar två alternativ för uppbörd av debiterad avgift. Det ena alternativet avser en avgiftsuppbörd och det andra tre uppbörder per år. Alternativet med en uppbörd bör prövas i första hand.

Samtliga avgiftsinbetalningar bör göras till ett särskilt postgirokonto för riksbanken. Den återbetalningsskyldige betalar direkt via postgiro eller genom bank. Sker avgiftsinbetalning genom bank, överför banken inbetalade medel till riksbankens postgirokonto och redovisar samtidigt mottagna inbetalningskort till postbanken. Inbetalade medel tillgodoförs det anslag varifrån utbetalade medel utgår. Till avgiftsskyldig som varken betalt avgift eller begärt befrielse från avgift helt eller delvis utgår påminnelseavi och nytt inbetalningskort.

Återbetalningsskyldig som helt eller delvis befriats från avgift föreslås bli föremål för en efterkontroll. Efterkontrollen bör ske manuellt hos riksbanken och dess avdelningskontor. En översyn av denna rutin bör göras inom några år för att klarlägga om det manuella förfarandet kan ersättas av ett maskinellt förfarande.

Efterkontrollen bör grundas på taxerings- och deklarationsmaterial. För att riksbanken skall kunna utföra efterkontrollen fordras därför att banken får rätt att ta del av självdeklarationer och förmögenhetslängder beträffande de återbetalningsskyldiga som begärt uppskov.

Skulle efterkontrollen visa, att återbetalningsskyldig inte bort befrias från avgift, bör riksbanken räkna ut den avgift som skulle ha utgått för avgiftsåret och bevaka att inbetalning sker. Betalning bör ske till riksbanken.

Statskontoret föreslår att riksbanken skall få medge anstånd med betalning av avgift. Anståndet skall vara tidsbestämt och betalning förutsätts ske under det aktuella avgiftsåret.

Enligt 29 § tredje stycket studiemedelsförordningen skall dödsbo efter återbetalningsskyldig betala oguldna avgifter som påförts den avlidne för år före det under vilket dödsfallet inträffat. Statskontoret föreslår att det skall ankomma på riksbanken att kräva dödsboet på det oguldna beloppet. I de fall, då indrivningen inte ger resultat och riksbanken bedömer fortsatt indrivning som meningslös, bör centrala studiehjälpnämnden efter framställning från riksbanken få skriva av oguldna avgifter.

Remissyttrandena över statskontorets förslag

Centrala studiehjälpnämnden gör gällande att statskontorets förslag i vissa avseenden är mindre lämpat att läggas till grund för ett debiterings- och uppbörds-system. Nämnden anser det sålunda vara onödigt omständligt att använda det vanliga civila kravförfarandet för att driva in avgifter som inte erläggs. Om avgift inte erläggs bör utmätning få ske utan föregående dom. Det är vidare inte förenligt med studiemedelsförordningen att riksbanken får rätt att modifiera avgiftsskyldigheten. Statskontorets förslag innebär att oguldna avgifter kommer att stå ute under

obegränsad tid. En sådan ordning är mycket tvivelaktig. Den förutsätter i vart fall regler om räntetillägg. Antalet uppbördsterminer bör vara större än statskontoret föreslagit.

Övriga remissinstanser har ägnat stor uppmärksamhet åt frågan om antalet uppbördsterminer. En uppbördstermin har förordats av Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges jordbrukskassaförbund. Fullmäktige i riksbanken anser det önskvärt att i avvaktan på närmare erfarenhet tills vidare fastställa antalet uppbördsterminer till en. Detta anser fullmäktige vara en tänkbar möjlighet så länge de belopp som skall betalas är förhållandevis små. Relativt snart torde det dock bli svårt för de återbetalningsskyldiga att betala hela årsavgiften på en gång. Om möjligt bör då antalet uppbördsterminer inskränkas till två på samma sätt som gäller för vanliga banklån. Statistiska centralbyrån anser att det skulle fordras en avsevärd arbetsinsats från riksbankens sida för att ett förfarande med tre uppbördsterminer skall kunna fungera på ett tillfredsställande sätt. För att begränsa det manuella arbetet bör ett system med två uppbördsterminer vara att föredra. Även riksrevisionsverket föreslår att det skall finnas två uppbördsterminer. Enligt verkets mening bör de förläggas med hänsyn till önskvärdheten att utjämna budgetens säsongmässiga fluktuationer. Postverket anser att sociala skäl kan åberopas för att ha flera uppbördsterminer. Enligt verkets mening bör antalet redan från början bestämmas till två eller tre. Av övriga remissinstanser förordar fullmäktige i riksgäldskontoret flera uppbördsterminer, SFS tre uppbördsterminer, SACO och TCO fler än tre uppbördsterminer per år.

I fråga om sättet för inbetalning av avgifter råder delade meningar. Postverket framhåller att postgirot är den mest lämpade institutionen för uppbörd av avgifterna. Om endast postgirot anlitas för uppbörden, kan redovisningsförfarandet och administrationen förenklas i förhållande till vad som skulle gälla om även andra penninginrättningar får medverka. För inbetalningar till postbanken kräver postverket inte någon ersättning om nuvarande standardrutiner tillämpas. I den mån arbete tillförs postgirot genom behandling och redovisning av inbetalningar som verkställts till andra penninginrättningar eller genom särrutiner av annat slag måste postverket erhålla ersättning därför.

Svenska bankföreningen erinrar om att det mellan föreningen och staten träffats en överenskommelse enligt vilken affärsbankerna förklarat sig villiga att medverka vid uppbörden av studiemedel utan kostnad för studiemedelstagaren eller statsverket. Bankföreningen påpekar att återbetalningsmedel inte som statskontoret föreslagit nödvändigtvis behöver dirigeras till riksbanken via postgirot. Statskontoret torde ha förutsatt att postbanken registrerar inbetalningarna på magnetband. Bankföreningen vill fästa uppmärksamheten på att motsvarande service kan erbjudas genom bankgirocentralen. Föreningen utgår därför från att återbetalningsmedel som inflyter via affärsbankerna skall kunna redovisas direkt till riksbanken och att magnetbanduppgift om betalningarna överlämnas från bankgirocentralen till statistiska centralbyrån.

Även Svenska sparbanksföreningen och Sveriges jordbrukskassaförbund förkla-

rar sig stå fast vid tidigare utfästelser om att kostnadsfritt medverka vid uppbörd av studiemedel. Båda organisationerna framför synpunkter beträffande redovisningen till riksbanken och uppgiftslämnandet till statistiska centralbyrån som ungefär överensstämmer med bankföreningen.

Fullmäktige i riksbanken föreslår att fråga om dröjsmålsränta övervägs.

Enligt statskontorets förslag skall centrala studiehjälpnämnden i vissa fall efter anmälan av riksbanken kunna befria dödsbo från skyldighet att erlägga ogulden av gift. *Fullmäktige i riksbanken* hemställer att beslutanderätten i sådana frågor anförtros åt riksbanken.

Centrala studiehjälpnämndens förslag

Liksom statskontoret föreslår centrala studiehjälpnämnden att den avgift som skall utgå för ett avgiftsår skall erläggas i form av preliminär avgift under avgiftsåret så långt detta är möjligt och att det skall ankomma på den återbetalningsskyldige att själv på grundval av reglerna i studiemedelsförordningen bedöma sin betalningsförmåga och att i förekommande fall ansöka om befrielse helt eller delvis från preliminär avgift. Centrala studiehjälpnämnden anser dock att ansökan om befrielse från preliminär avgift bör få inges endast före den första uppbördsterminen och att återbetalningsskyldig bör ha rätt att efter ansökan återfå den preliminära avgiften eller del därav, om det senare visar sig att han inte varit skyldig att erlägga avgift resp. att han inte varit skyldig att erlägga avgift med så högt belopp. Även i övrigt förordar centrala studiehjälpnämnden ett uppbördssystem som i väsentliga avseenden skiljer sig från det system statskontoret föreslagit. De viktigaste skillnaderna avser antalet uppbördsterminer, förfarandet för indrivning av avgifter som inte erläggs inom föreskriven tid, den tid under vilken indrivning av avgifter får ske samt frågan vilken myndighet som bör handlägga de manuella rutiner som fordras i samband med debitering och uppbörd av avgifter.

En uppbördstermin per år kan enligt centrala studiehjälpnämnden inte godtas utom möjligen för det första avgiftsåret 1968 och då med stor tvekan. Avgiftsbetalningarna måste nämligen periodiseras så att de på bästa sätt inordnas i de återbetalningsskyldigas utgiftsbudget. Under de första 15 åren har man därvid att räkna med även den ekonomiska belastning som består i att de återbetalningsskyldiga har att erlägga räntor och amorteringar på studielån. Nämnden anser att fyra uppbördsterminer per år utgör en lämplig avvägning. Om avgiften är särskilt liten, förslagsvis högst 5 % av basbeloppet, bör betalning dock ske under endast en uppbördstermin.

Avgifter som inte erläggs inom föreskriven tid bör drivas in av kronofogdemyndighet utan föregående dom. Reglerna om återbetalningsskyldighet i studiemedelsystemet är nämligen så entydiga, att det inte kan vara motiverat att tillämpa ett indrivningsförfarande som innehåller samtliga de komponenter för indrivning som används för civila fordringar. En fördel med det indrivningssystem som nämnden föreslår är att värdefulla upplysningar om en del återbetalningsskyldigas ekonomi och adress m. m. redan finns hos kronofogdemyndigheterna, när begäran om in-

drivning inges. Man kan nämligen räkna med att en del av de återbetalningsskyldiga som inte erlägger sina avgifter redan är aktuella hos kronofogdemyndigheterna för indrivning av skatt. En annan fördel är att kronofogdemyndighet lätt kan ta till vara möjligheten att utmäta skatt som skall restitueras till den återbetalningsskyldige. Vidare lär erfarenheten visa att indrivningsresultatet blir bättre i s. k. allmänna mål, dvs. mål där kronofogdemyndighet verkställer indrivning utan föregående dom, än i enskilda mål. Framställning om indrivning bör i framtiden kunna ske med hjälp av datamaskiner. Nämndens förslag leder till administrativ förenkling och därmed till en inte obetydlig kostnadsbesparing för statsverket.

I fråga om tiden för indrivning av avgifter anför centrala studiehjälpnämnden i huvudsak följande. Statskontorets förslag innebär att, om fortsatt indrivning av obetald avgift bedöms vara meningslös, centrala studiehjälpnämnden skall kunna avskryva avgiften. Enligt nämndens mening bör debiterad avgift som inte erläggs inte få avskrivas. I stället bör gälla att åtgärder för indrivning av avgift som inte erläggs i föreskriven ordning får vidtas endast under en begränsad tid, lämpligen under tiden fram till den 1 oktober andra året efter avgiftsåret. Avgift som då ännu inte erlagts bör återföras till det s. k. huvudregistret, dvs. det register i vilket nämnden för varje studiemedelstagare antecknar summan av ännu inte återbetalda återbetalningspliktiga studiemedel. Återföringen skall ske i basbelopp. Den återförda avgiften kommer att ligga till grund för debitering av avgift under senare år enligt de allmänna reglerna om avgift i studiemedelsförordningen. Återbetalningsskyldigheten i vad avser den återförda avgiften kommer alltså att bli indexreglerad. Återföringen får dock inte leda till att den återbetalningsskyldige eller dödsboet efter honom undgår att senare erlägga den återförda avgiften. Återbetalningsskyldig som fyllt 65 år eller dödsboet efter återbetalningsskyldig som avlidit bör alltså inte kunna erhålla befrielse från skyldighet att erlägga återförd avgift enligt bestämmelserna i 29 § andra resp. tredje stycket studiemedelsförordningen.

Centrala studiehjälpnämnden anser det vara önskvärt att antalet myndigheter som skall medverka vid debitering och uppbörd begränsas. Nämnden föreslår därför att alla manuella rutiner som föranleds av att återbetalningsskyldig begär befrielse helt eller delvis från avgift läggs på nämnden.

Visar det sig vid efterkontroll att återbetalningsskyldig, som befriats från preliminär avgift helt eller delvis, skall erlägga avgift med högre belopp än som bestämts i ärendet om befrielse från preliminär avgift, bör mellanskillnaden debiteras honom som kvarstående avgift. Uppgår mellanskillnaden — jämte en tilläggsavgift som enligt nämndens förslag skall utgå på kvarstående avgift — till mindre belopp, förslagsvis högst 100 kr., bör sådan debitering dock inte ske. Kvarstående avgift bör erläggas under två uppbördsterminer.

Preliminär avgift och kvarstående avgift bör inbetalas till ett postgirokonto som tillhör centrala studiehjälpnämnden. Tidsbestämt anstånd med betalning bör inte komma i fråga.

Om återbetalningsskyldig inte erlägger preliminär eller kvarstående avgift inom föreskriven tid bör det åligga centrala studiehjälpnämnden att sända en påminnelse. Statsverkets kostnader för påminnelse och för indrivning av avgifter bör be-

talas av den återbetalningsskyldige. Återbetalningsskyldig som inte betalar debiterade avgifter inom föreskriven tid bör även utge ersättning för den ränteförlust som åsamkats statsverket av hans betalningsförsummelse. Centrala studiehjälpsnämnden föreslår därför att återbetalningsskyldig påförs dels påminnelseavgift vid utsändning av påminnelseavi, dels restavgift vid restföring av avgift på grund av utebliven betalning efter påminnelse. Genom att införa sådana avgifter torde ett bättre betalningsresultat uppnås.

Kostnaderna för påminnelseavvier och merkostnaderna för den särskilda bearbetningen som föranleds av betalningsförsummelsen kan, per enhet räknat, uppskattas till högst 2 kr. 50 öre. Vid individuell beräkning av ränteförlusten blir denna efter en räntefot av 9 % i minimifall 2 kr. 41 öre och i maximifall sällan mer än 6 kr. 56 öre. Totalt skulle påminnelseavgiften alltså behöva vara 4 kr. 91 öre i minimifallet och 9 kr. 6 öre i ett tänkt maximifall. Centrala studiehjälpsnämnden anser emellertid att påminnelseavgiften bör kunna schabloniseras och föreslår att den fastställs till 5 kr. för varje påminnelse.

Restavgift bör i princip täcka statsverkets ränteförlust för tiden från förfallodagen för påminnelseavin till dess betalning sker. Därutöver skall den vara ersättning för indrivningskostnader. Att fastställa indrivningskostnaden torde emellertid inte vara möjligt. Denna bör därför schabloniseras till förslagsvis 25 kr. Ränteförlusten står i direkt proportion till det restförda beloppet och varierar dessutom med hänsyn till den tid som behövs för indrivningen. Centrala studiehjälpsnämnden anser det dock inte påkallat att individuellt beräkna och debitera den avgiftsskyldige belopp för täckning av ränteförlusten. Denna bör liksom indrivningskostnaden schabloniseras. Den bör utgöra en viss procent av det restförda beloppet. Procentsatsen bör vara densamma som inom skatteväsendet, eller f. n. i regel 4 % av restfört belopp.

För kvarstående avgift bör utgå en tilläggsavgift. Denna bör betalas samtidigt med den kvarstående avgiften. Nämnden föreslår att tilläggsavgiften skall utgöra 9 % av den kvarstående avgiften.

Centrala studiehjälpsnämnden föreslår att den tid inom vilken påminnelseavgift, restavgift eller tilläggsavgift får indrivas inte skall begränsas på samma sätt som nämnden föreslagit beträffande avgifterna enligt studiemedelsförordningen.

Centrala studiehjälpsnämnden framhåller att återbetalningsskyldig genom att lämna felaktiga uppgifter kan uppskjuta betalningen av avgift. Missbruk av denna möjlighet kan även leda till att återbetalningspliktigt belopp som bort vara återbetalt måste avskrivas, då studiemedelstagaren avlider utan att efterlämna tillgångar för täckning av kvarstående avgift. Vidare får man räkna med en viss osäkerhet när det gäller efterkontrollen av förmögenheter som inte är så stora att de redovisas i förmögenhetslängden. Med hänsyn till dessa förhållanden anser centrala studiehjälpsnämnden att det behövs en bestämmelse av innebörd att uppgifter till grund för jämkning av avgift lämnas under straffansvar. Kriminaliseringen bör gälla den som av uppsåt eller grov vårdslöshet lämnar oriktig eller vilseledande uppgift, ägnad att leda till för låg preliminär avgift.

Remissyttrandena över centrala studiehjälsnämndens förslag

I fråga om antalet uppbördsterminer vidhåller statskontoret sitt eget förslag att till en början ett system med en uppbördstermin bör prövas. Antalet uppbördsterminer kan senare vid behov ökas till högst tre.

Samtliga remissinstanser har yttrat sig över centrala studiehjälsnämndens förslag till förfarande för indrivning av avgifter som inte erläggs frivilligt. Remissopinionen är mycket splittrad. *Exekutionsväsendets organisationsnämnd* tillstyrker att sådana avgifter skall drivas in av kronofogdemyndighet utan föregående dom och framhåller att förslaget innebär att fråga om indrivning av studiemedelsavgift skall behandlas som s. k. allmänt mål och att arbetsrutinerna hos kronofogdemyndigheterna regelmässigt är enklare i allmänna mål än i enskilda mål. Därtill kommer att de ADB-rutiner som centrala studiehjälsnämnden föreslagit torde lämpa sig för samordning med det ADB-system som håller på att införas inom exekutionsväsendet för allmänna mål.

Centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden hyser betänkligheter mot att avgifterna, i motsats till andra statliga lånemedel, blir direkt exigibla. Nämnden anser emellertid att administrationen vid indrivning på samma sätt som gäller för civilrättsliga fordringar sannolikt skulle innebära ett inte obetydligt arbete för de allmänna domstolarna och dessutom ökade kostnader för de återbetalningsskyldiga. Med hänsyn härtill och eftersom fördelar synes kunna vinnas genom att låta kronofogdemyndigheterna vidta samtliga åtgärder som avser utkrävande av oguldna avgifter vill nämnden i princip inte motsätta sig centrala studiehjälsnämndens förslag att avgifterna görs direkt exigibla. *Fullmäktige i riksbanken* påpekar att både statskontorets och centrala studiehjälsnämndens förslag leder till vissa olägenheter. Enligt båda systemen kan nämligen avgifter tas ut som måste återbäras nästa år, om det visar sig att den återbetalningsskyldiges inkomstförhållanden utvecklas så att avgift inte skall utgå eller skall utgå med lägre belopp. Detta sammanställt med nämndens förslag om indrivning kan få till följd att exekutionsmyndighet tvångsvis tar ut avgifter som rätteligen inte skolat erläggas. Fullmäktige anser sig inte kunna slutligt välja mellan statskontorets och centrala studiehjälsnämndens förslag, eftersom det är tveksamt om införselinstitutet får användas.

Statskontoret vidhåller sitt förslag att det bör uppdras åt riksbanken att svara för kravrutinerna inom uppbördssystemet under hänvisning bl. a. till att det inom riksbankens lokalorganisation finns viss ledig kapacitet för dessa uppgifter samt lång erfarenhet av liknande arbete. Statskontoret hävdar vidare att studiemedel allmänt torde uppfattas som lån och i återbetalningshänseende komma att jämföras med vanliga lån. Eftersom civilt kravförfarande tillämpas även för de av staten förmedlade lånen, skulle studiemedelsystemets återbetalningsregler på ett oförtjänt sätt komma att framstå som mindre gynnsamma om man tillämpar ett direkt indrivningsförfarande. Enligt statskontorets mening kan det inte vara ändamålsenligt att det reguljära statliga indrivningsväsendet belastas med kravuppgifter som endast i undantagsfall torde komma att leda till utmätning. Kronofogde-

myndighetens resurser bör reserveras för de fall då det civila kravförfarandet visat sig verkningslöst. Inom studiemedelssystemet torde endast ett mindre antal fall av upprepad försumlighet behöva leda till exekution. Övriga kravfall torde med fördel skötas av andra organ.

Statskontoret tillstyrker centrala studiehjälpnsnämndens förslag om återföring av oguldna avgifter till det s.k. huvudregistret. *Exekutionsväsendets organisationsnämnd* framhåller att det i vissa fall kan vara förenat med praktiska problem att strikt avbryta indrivningen vid en viss bestämd tidpunkt.

Centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden och *exekutionsväsendets organisationsnämnd* anser att i fråga om restavgift reglerna i 38 § uppbördskungörelsen den 16 oktober 1953 (nr 628) bör göras tillämpliga på avgifter enligt studiemedelsförordningen.

Departementspromemorian

I promemorian anges inledningsvis att en väsentlig skillnad mellan statskontorets och centrala studiehjälpnsnämndens förslag berör frågan om formerna för indrivning av avgifter som inte erläggs frivilligt. Här om anförs följande. Statskontorets förslag innebär att sådana avgifter skall drivas in som vanliga fordringar genom talan vid domstol och, om sådan talan bifalls, utmätning. Centrala studiehjälpnsnämnden har föreslagit att nämndens beslut om avgift skall vara exigibelt utan föregående dom på samma sätt som gäller för skatter och bl. a. arbetsgivaravgifter enligt lagen om allmän försäkring (i fortsättningen kallas detta direkt exigibilitet). Om avgift inte erläggs frivilligt skall alltså utmätning kunna erhållas med stöd av endast avgiftsbeslutet.

Promemorian innehåller två alternativa förslag till bestämmelser om debitering och uppbörd av avgifter enligt studiemedelsförordningen. Det föreslås att bestämmelserna skall meddelas i en förordning om studiemedelsavgifter. I det ena förslaget, alternativ A, anges att avgift, som inte erläggs, omedelbart får tas ut genom utmätning. Enligt detta alternativ har den återbetalningsskyldige rätt att hos centrala studiehjälpnsnämnden ansöka om rättelse i nämndens beslut om avgift. Han kan dessutom hos kammarrätten överklaga beslut av centrala studiehjälpnsnämnden. Detta gäller även beslut i ärende om rättelse av beslut om avgift. Kammarrättens utslag får inte överklagas. Det andra förslaget, alternativ B, bygger liksom statskontorets förslag på ett civilt kravförfarande. Enligt alternativ B har den återbetalningsskyldige rätt att hos centrala studiehjälpnsnämnden begära rättelse i beslut om avgift. Någon rätt att överklaga nämndens beslut föreligger däremot inte. Det förutsätts i stället att tvist mellan nämnden och återbetalningsskyldig om avgiftsskyldighet får prövas av allmän domstol. I övrigt är alternativen i allt väsentligt av samma innebörd.

I fråga om de allmänna grunderna för de bestämmelser som föreslås i promemorian anförs följande. Till grund för bestämmelserna om återbetal-

ning av studiemedel i studiemedelsförordningen har legat en strävan att skapa ett återbetalningssystem som uppfyller två skilda krav. Det ena avser att det inom systemet skall vara sörjt för att flertalet studiemedelstagare verkligen fullgör sin återbetalningsskyldighet eller att med andra ord en hög betalningsfrekvens tryggas. Det andra kravet avser att skuldsättningens ekonomiska risker skall undanröjas för den minoritet av studiemedelstagare som tillfälligt eller varaktigt får svårt att betala eller annorlunda uttryckt att betalningsskyldigheten skall anpassas till betalningsförmågan. Samma krav bör ställas även på bestämmelserna om debitering och uppörd av avgifter, eftersom dessa bestämmelser avses komplettera bestämmelserna om återbetalning av studiemedel i studiemedelsförordningen.

Enligt studiemedelsförordningen anpassas betalningsskyldigheten till betalningsförmågan genom att betalningsskyldigheten för ett år sätts i relation till den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag för året. I avgiftsunderlaget inräknas, förutom viss förmögenhet, den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för samma år. Eftersom avgiften för ett visst år således är beroende av bl. a. den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för samma år, kan den inte bestämmas förrän denna inkomst fastställts, dvs. mer än sex månader efter utgången av året. Med hänsyn härtill kan det enligt promemorian synas ligga nära till hands att bestämma förfalldagen för avgiften till tiden efter det den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten fastställts. Att bestämma förfalldagen till denna tidpunkt kan dock inte komma i fråga. Den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för ett visst år utgör nämligen inte något uttryck för den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga vid den tidpunkt då den beskattningsbara inkomsten för året fastställs. En garanti för att återbetalningsskyldigheten vid varje tillfälle då den aktualiseras står i rimlig relation till den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga vid samma tillfälle kan vinnas endast om skyldighet att erlägga avgift för ett visst år — såsom dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet och riksdagen uttalat i samband med att studiemedelsförordningen antogs (jfr prop. 1964:138 s. 175, SäU vårsessionen: 1 s. 88) — inträder redan under samma år. Denna skyldighet bör naturligtvis avse endast en preliminärt bestämd avgift, eftersom avgiften för ett år inte kan slutligt bestämmas, innan kännedom vunnits om den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten för samma år.

Preliminär avgift bör utgå under de år för vilka studiemedelstagaren är skyldig att erlägga avgift enligt studiemedelsförordningen (i fortsättningen kallad slutlig avgift). Detta innebär att preliminär avgift skall utgå första gången under det år då avgiftskvoten fastställs, dvs. under tredje året efter det år då studiemedelstagaren senast uppburit studiemedel (jfr 23 och 24 §§ studiemedelsförordningen). Preliminär avgift skall därefter utgå till dess återbetalningsskyldigheten upphör. Detta sker när studiemedelstagaren erlagt antingen avgifter som tillhoppa uppgår till lika många basbelopp som han uppburit i återbetalningspliktiga studiemedel (29 § första stycket studiemedelsförordningen) eller avgifter som tillhoppa uppgår till det

belopp som studiemedelstagaren skulle ha betalt, om de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett konventionellt lån med fasta annuiteter och med en på visst sätt reducerad ränta (30 § första stycket studiemedelsförordningen). Oberoende av hur stort belopp den återbetalningsskyldige erlagt, utgår inte någon slutlig avgift för år efter det år då den återbetalningsskyldige fyller 65 år (29 § andra stycket studiemedelsförordningen). Detsamma bör gälla även i fråga om preliminär avgift. Avlider den återbetalningsskyldige bortfaller återbetalningsskyldigheten (29 § tredje stycket studiemedelsförordningen). Preliminär avgift bör därför inte utgå under år efter det under vilket dödsfallet inträffat.

I fråga om storleken av den preliminära avgiften hänvisas i promemorian till ett uttalande av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet i prop. 1964: 138 s. 175 och föreslås i överensstämmelse därmed att avgiften skall utgå med det belopp som utgör produkten av den återbetalningsskyldiges avgiftskvot och det basbelopp som gällde vid början av året, dvs. det belopp som enligt 24 och 25 §§ studiemedelsförordningen skall utgå i slutlig avgift för år, under vilket den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag dels överstiger avgiftsgränsen — två basbelopp — dels när sådan höjd att tröskelreglerna i 25 § andra stycket studiemedelsförordningen inte blir tillämpliga. Detta bör dock gälla endast som huvudregel. Återbetalningsskyldig bör nämligen kunna i vissa fall befrias helt eller delvis från preliminär avgift. Härom anförs följande. Enligt studiemedelsförordningen anpassas betalningsskyldigheten till betalningsförmågan på sådant sätt att slutlig avgift för ett visst år utgår endast om den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag överstiger avgiftsgränsen, två basbelopp (24 § första stycket studiemedelsförordningen). Vidare gäller att den slutliga avgiften aldrig får överstiga vissa tröskelvärden. Den slutliga avgiften får sålunda aldrig överstiga en tiondel av avgiftsunderlaget och inte heller en fjärdedel av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen (25 § andra stycket studiemedelsförordningen). Enligt 26 § studiemedelsförordningen kan slutlig avgift på ansökan av den återbetalningsskyldige sättas ned till lägre belopp än som följer av 25 § studiemedelsförordningen, om synnerliga skäl föreligger. Reglerna om befrielse helt eller delvis från preliminär avgift bör utformas så att betalningsskyldigheten på motsvarande sätt anpassas till betalningsförmågan. Preliminär avgift bör alltså inte få utgå under ett visst år, om det kan antas att den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag för samma år inte kommer att överstiga avgiftsgränsen. Vidare bör gälla, att den preliminära avgiften inte får överstiga följande tröskelvärden, nämligen en tiondel av det avgiftsunderlag som den återbetalningsskyldige kan beräknas få för året och inte heller en fjärdedel av den del av det beräknade avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen. Slutligen bör den preliminära avgiften kunna sättas ned, om det föreligger synnerliga skäl. Promemoriaförslaget innebär annorlunda uttryckt att återbetalningsskyldig skall befrias från skyldighet att erlägga preliminär avgift, om det kan antas att befrielsen leder till bättre överensstämmelse mellan den preliminära avgiften och motsvarande slutliga avgift.

Befrielse från preliminär avgift helt eller delvis bör kunna medges endast efter ansökan av den återbetalningsskyldige (jfr prop. 1964: 138 s. 175). Det kan näm-

ligen inte komma i fråga att ålägga någon myndighet att självant pröva frågor om befrielse från preliminär avgift, eftersom detta skulle leda till en orimlig ansvällning av administrationen inom studiemedelssystemet. En skyldighet för någon myndighet att självant pröva frågor om befrielse från preliminär avgift kan inte heller anses erforderlig för att trygga en anpassning av betalningsskyldigheten till betalningsförmågan. Vad som behövs är att den återbetalningsskyldige varje år erhåller en fullständig och korrekt information dels om hur stor den ojämkade preliminära avgiften är, dels om vad han har att iaktta för att få befrielse helt eller delvis från denna avgift. Det torde komma att krävas en betydande arbetsinsats att behandla frågor om befrielse helt eller delvis från preliminär avgift. Återbetalningsskyldig som önskar erhålla befrielse bör därför i eget intresse ge in sin ansökan i god tid. Ansökan om befrielse från preliminär avgift bör dock få göras under hela avgiftsåret. Endast om så sker kan man garantera att betalningsskyldigheten anpassas till betalningsförmågan. Däremot torde det knappast finnas tillräckliga skäl för att tillåta en ansökan om befrielse från preliminär avgift för ett år även efter årets utgång. Vid slutet av året har nämligen den återbetalningsskyldige exakt kännedom om storleken av sina och/eller sin makes inkomster under året. I extrema undantagsfall bör man kunna tillåta en ansökan även efter avgiftsårets utgång. Detta kan gälla exempelvis om den återbetalningsskyldige på grund av långvarig sjukdom inte kunnat ge in någon ansökan om befrielse från preliminär avgift före årets slut och på grund därav hotas av utmätning för en preliminär avgift som han uppenbarligen inte borde vara skyldig att erlägga.

I promemorian konstateras att det behövs vissa bestämmelser om hur slutlig avgift skall fastställas. Det föreslås att storleken av den slutliga avgiften skall prövas särskilt endast beträffande återbetalningsskyldig som helt eller delvis befriats från motsvarande preliminära avgift och att för övriga återbetalningsskyldiga den preliminära avgiften utan särskilt beslut även skall vara slutlig. Den slutliga avgiften kommer alltså i sådana fall att utgöra produkten av den återbetalningsskyldiges avgiftskvot och det basbelopp som gällde vid årets början, s. k. hel avgift. Detta föreslås gälla även om det skulle visa sig att den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag är mindre än det som enligt 24 och 25 §§ studiemedelsförordningen krävs för att hel avgift skall utgå. Promemorians förslag bygger på följande uttalande av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet i prop. 1964: 138 s. 176: »Jag vill här slutligen ta upp ytterligare en fråga som rör tillämpningen av reglerna om återbetalningsskyldighetens anpassning till betalningsförmågan. Utredningsförslaget¹ är skrivet utifrån tanken, att det varje år för varje återbetalningsskyldig automatiskt skall göras en kontroll av hans inkomst- och förmögenhetsförhållanden för att utröna huruvida avgiftsbetalningen bör uppskjutas eller avgiften nedsättas. Jag tror inte att detta är erforderligt. Från sociala synpunkter måste det vara fullt tillräckligt, om uppskov eller avgiftsnedsättning får åtnjutas av dem som särskilt begär det i samband med den preliminära debiteringen. Kontrollen kan i så fall begränsas till denna mindre grupp av återbetalningsskyldiga, vilket bör vara en

¹ Med utredningsförslaget avsåg departementschefen studiesociala utredningens betänkande Rätt till studiemedel, SOU 1963: 74.

betydande administrativ fördel. Jag utgår ifrån att en kommande författning om debiteringen bör utformas i överensstämmelse med vad jag nu förordat.»

Vad som sålunda föreslås i promemorian om prövning av slutlig avgift innebär att en punkt i centrala studiehjälpnsnämndens förslag avvisas. Enligt nämndens förslag skall nämligen återbetalningsskyldig ha rätt att återfå för mycket erlagd preliminär avgift även om han inte begärt befrielse från avgiften. För att förverkliga nämndens förslag krävs att särskilt beslut om slutlig avgift skall fattas på begäran av den återbetalningsskyldige även i de fall då denne inte befriats helt eller delvis från preliminär avgift. Som skäl för att avvisa nämndens förslag anför följande i promemorian. Vad nämnden föreslår syftar visserligen till att införa ännu en bestämmelse som skall trygga att återbetalningsskyldigheten anpassas till betalningsförmågan. Något behov av en sådan bestämmelse torde i regel inte föreligga. De bestämmelser om befrielse helt eller delvis från preliminär avgift som förordats i det föregående innebär nämligen bl. a. dels att återbetalningsskyldig skall underrättas om vad han har att iaktta för att få befrielse, dels att han har rätt att ansöka om befrielse så sent som omedelbart före avgiftsårets utgång, vid vilken tidpunkt han bör ha exakt kännedom om sin och/eller sin makes ekonomiska förhållanden under året. Att den preliminära avgiften skall anses utgöra även slutlig avgift i de fall då den återbetalningsskyldige inte befriats helt eller delvis från den preliminära avgiften kan inte anses innefatta något undantag från principen om att återbetalningsskyldigheten skall anpassas till betalningsförmågan. Eftersom den återbetalningsskyldige inte begärt befrielse från preliminär avgift trots att han underrättats om möjligheten att få sådan befrielse, torde det nämligen vara rimligt anta att han haft förmåga att betala hela den preliminära avgiften.

I enstaka undantagsfall kan det dock tänkas att den återbetalningsskyldige skulle utsättas för en orimlig betalningsbörda om han tvingades att erlägga hela den preliminära avgiften. Det bör därför vara möjligt att efter ansökan befria en sådan återbetalningsskyldig helt eller delvis från avgiften. Villkoret härför bör dock vara att synnerliga skäl föreligger på samma sätt som redan gäller enligt 26 § studiemedelsförordningen.

Visar det sig vid prövning av den slutliga avgiften, att denna skall vara större än motsvarande preliminära avgift, bör den återbetalningsskyldige åläggas att utge det överskjutande beloppet i form av kvarstående avgift. Visar det sig att det belopp som den återbetalningsskyldige erlagt i preliminär avgift överstiger den slutliga avgiften bör den återbetalningsskyldige ha rätt till återbäring av det överskjutande beloppet.

Även antalet uppbördsterminer bör enligt promemorian bestämmas så att en hög betalningsfrekvens tryggas och så att återbetalningsskyldigheten anpassas till betalningsförmågan. Dessa två krav torde tillgodoses bäst om antalet uppbördsterminer för preliminär avgift bestäms till tre och för kvarstående avgift till två. Är avgiften särskilt låg torde dock antalet uppbördsterminer böra begränsas. I fråga om preliminär avgift föreslås att avgift som uppgår till högst 5 % av det basbelopp som gällde vid början av året i sin helhet skall betalas under den första uppbördsterminen och att avgift som överstiger 5 men inte 10 % av

samma basbelopp skall delas upp på de två första uppbördsterminerna. Även i fråga om kvarstående avgift föreslås att hela avgiften skall erläggas under den första uppbördsterminen om den uppgår till högst 5 % av det basbelopp som gällde vid årets ingång. Uppbördsterminerna bör bestämmas för preliminär avgift till den 31 maj, den 30 september och den 30 november under avgiftsåret samt för kvarstående avgift till den 31 januari och den 31 mars andra året efter avgiftsåret.

Beträffande formerna för indrivning av avgifter som inte erläggs frivilligt finns två skilda förslag. Det ena, statskontorets, bygger på ett civilt kravförfarande. Det innebär alltså att avgifterna skall drivas in som vanliga fordringar genom talan vid domstol och, om sådan talan bifalls, utmätning. I det andra förslaget som avgetts av centrala studiehjälpnsnämnden föreslås att beslut om avgift skall vara direkt exigibelt på samma sätt som gäller för skatter och bl. a. arbetsgivaravgifter enligt lagen om allmän försäkring. Om avgift inte erläggs skall alltså utmätning kunna erhållas med stöd av endast avgiftsbeslutet. Domstols dom behövs alltså inte. När det gäller att avgöra vilket indrivningssystem som bör väljas för oguldna studiemedelsavgifter är det två frågor som måste undersökas. Den ena avser vilket system som kan göras effektivast och den andra vilket system som kan trygga den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet.

Som mätare av ett indrivningssystem s effektivitet bör man enligt promemorian främst se indrivningsprocenten, dvs. det antal procent av det oguldna avgiftsbeloppet som genom användning av systemet drivs in. Vad som anförs i statskontorets och centrala studiehjälpnsnämndens förslag samt i remissyttrandena över dessa förslag utgör inte tillräcklig grund för att avgöra om det ena systemet, som typ betraktat, kommer att få en högre indrivningsprocent än det andra. Det torde mera vara utformningen i detalj av ett indrivningssystem och det sätt på vilket systemet i praktiken tillämpas än systemets typ som avgör hur hög indrivningsprocenten blir. Som framgår av det yttrande som fullmäktige i riksbanken avgett över centrala studiehjälpnsnämndens förslag påverkas nämligen indrivningsprocenten bl.a. av hur snabbt åtgärder vidtas mot en försumlig gäldenär. Även typen av åtgärd torde vara av betydelse. Sålunda kan det antas att personlig kontakt med gäldenären i många fall utgör ett effektivt led i ett indrivningssystem. Ett indrivningssystem s effektivitet beror även på vad som fordras för att exekutiva tvångsåtgärder skall få företas mot en tredskande gäldenär och hur snabbt villkoren för sådana åtgärder kan uppfyllas. En jämförelse mellan olika indrivningssystem i dessa avseenden bör framför allt gälla den vanligaste typen av indrivningsärenden, nämligen ärenden i vilka studiemedelstagaren inte ifrågasätter att han är skyldig att betala och därför inte gör någon invändning mot betalningskravet. En sådan jämförelse visar att det i ett civilt kravförfarande krävs medverkan av domstol och kronofogdemyndighet för att få till stånd utmätning, under det att kronofogdemyndighet i ett system med direkt exigibilitet kan verkställa utmätning utan medverkan av domstol. I indrivningsärenden av den typ som nyss angetts behövs visserligen enligt ett civilt kravförfarande endast en summarisk rättegång, betalningsföreläggande. Men även om en ansökan om betalningsföreläggande i

regel mycket snabbt leder fram till att domstolen utfärdar ett bevis som får ligga till grund för utmätning, blir den tid som förflyter innan utmätning kan ske enligt ett civilt kravförfarande avgjort längre än motsvarande tid behöver bli i ett system med direkt exigibilitet. I fråga om indrivningsärenden där det råder tvist om betalnings-skyldigheten är det svårare att avgöra vilket indrivningssystem som vanligen snabbast kommer att leda fram till utmätning. Av avgörande betydelse i detta sammanhang blir hur rättssäkerheten tryggas, dvs. vilka möjligheter att fullfölja talan mot debiteringsbeslut eller domstols dom som kommer att finnas. Vid bedömning av ett indrivningssystemets effektivitet måste hänsyn tas också till kostnaderna för systemet. Härvid bör beaktas såväl samhällets kostnader som studiemedelstagarens kostnader. Samhällets kostnader bör ses främst mot bakgrund av de administrativa resurser som krävs för de skilda indrivningssystemen. Det torde inte vara möjligt att göra något bestämt uttalande om vilket av de två föreslagna indrivningssystemen som är förenat med de lägsta kostnaderna för samhället, om jämförelsen skall avse systemen så konstruerade och tillämpade att de leder till samma indrivningsprocent. I fråga om storleken av kostnaderna för den enskilde studiemedelstagaren torde däremot kunna fastslås, att det civila kravförfarandet blir avgjort dyrare än det system med direkt exigibilitet som centrala studiehjälpsnämnden föreslagit. Detta gäller dock endast i den mån förfarandet måste användas i sin helhet, dvs. alltifrån kravbrevet till domstols dom eller domstols bevis i anledning av ansökan om betalningsföreläggande och till utmätning. Det är emellertid ovisst i vilken utsträckning ett civilt kravförfarande behöver användas i sin helhet. Det är därför inte möjligt att ange hur stor del av samtliga indrivningsärenden som blir dyrare för studiemedelstagaren vid ett civilt kravförfarande än i ett system med direkt exigibilitet. Av betydelse för bedömningen av ett indrivningssystemets effektivitet torde slutligen vara hur de uppgifter som avses komma att åläggas skilda myndigheter kan komma att påverka dessa myndigheters verksamhet. På denna punkt har anmärkts att centrala studiehjälpsnämndens förslag leder till att det reguljära statliga indrivningssystemet kommer att belastas med kravuppgifter som endast i undantagsfall torde komma att kräva utmätning och att detta inte är ändamålsenligt, då kronofogdemyndighetens resurser bör reserveras för de fall då det civila kravförfarandet visat sig verkningslöst.

Den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet kan enligt promemorian tryggas både i ett indrivningssystem som bygger på civilt kravförfarande och i ett indrivningssystem som bygger på direkt exigibilitet.

I fråga om valet mellan olika indrivningssystem anför i promemorian sammanfattningsvis att ett system med direkt exigibilitet i vissa fall blir billigare för studiemedelstagaren än ett system med civilt kravförfarande. Det är dock inte möjligt att ange hur stor del av antalet indrivningsärenden detta gäller. I den vanligaste typen av indrivningsärenden torde det vidare vara möjligt att kunna få till stånd utmätning snabbare vid direkt exigibilitet än enligt ett civilt kravförfarande. I övrigt lär de två typerna av indrivningssystem kunna göras i det närmaste likvärdiga. Det är oklart vilken betydelse som bör tillmätas det förhållandet att ett visst indrivnings-

system kan leda till utmätning snabbare än ett annat system, eftersom resultatet av utmätning ofta är dåligt. Den omständigheten att ett system med direkt exigibilitet i vissa fall blir billigare för studiemedelstagarna talar däremot för att ett sådant system bör väljas. Denna kostnadsbesparing för vissa studiemedelstagare har emellertid inte bedömts utgöra tillräcklig grundval för att avgöra vilket indrivningssystem som bör förordas.

Statskontoret har i sitt förslag förordat att riksbanken som ett led i indrivningsförfarandet skall kunna bevilja återbetalningsskyldig anstånd med erläggande av avgift till senare tidpunkt under samma år. Med anledning av detta förslag anförs i promemorian att bestämmelserna om återbetalning av studiemedel i studiemedelsförordningen och de bestämmelser om debitering och uppbörd som förordats i det föregående är avsedda att ge betryggande garantier för att återbetalningsskyldigheten alltid skall vara anpassad till den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga. Något påtagligt behov av att kunna meddela korttidsanstånd föreligger därför inte. Därtill kommer att det av praktiska skäl inte är möjligt att omedelbart efter förfallodagen vidta tvångsåtgärder mot försumliga betalare. En viss tids anstånd kan den återbetalningsskyldige alltså tilltvinga sig. Med hänsyn till dessa förhållanden bör någon uttrycklig regel om rätt för myndighet att medge korttidsanstånd inte tas in i förordningen om studiemedelsavgifter.

I promemorian betonas att återbetalningssystemet bör göras så administrativt enkelt som möjligt. I detta syfte föreslås att huvudparten av de administrativa uppgifterna bör uppdras åt centrala studiehjälsnämnden. Det torde således inte böra uppdras åt riksbanken att medverka i vidare mån än att banken liksom postbanken och vissa andra penninginrättningar får i uppdrag att ta emot inbetalningar.

En stor del av de administrativa uppgifterna torde — som statskontoret föreslagit — böra utföras med hjälp av datamaskiner. Det bör ankomma på statistiska centralbyrån att lämna centrala studiehjälsnämnden erforderligt biträde med utförande av datamaskinsarbete. Visst datamaskinsarbete bör kunna utföras även av postbanken och länsstyrelsernas datakontor. Bestämmelser om vem som skall utföra datamaskinellt arbete bör uppenbarligen inte ingå i förordningen om studiemedelsavgifter.

Övriga förslag i promemorian redovisas i en specialmotivering.

Remissyttrandena över departementspromemorian

Huvudragen i promemoriaförslaget berörs av några remissinstanser.

Centrala studiehjälsnämnden anser att förslaget till förordning om studiemedelsavgifter innefattar bestämmelser som på ett förtjänstfullt sätt förenar rimligt hänsynstagande till rättssäkerheten och till de krav som måste ställas på en effektivt fungerande administration. Nämnden ifrågasätter dock om det är lämpligt att i förordningens form i detalj ange hur debiterings- och uppbördssystemet skall fungera. Med hänsyn till bl. a. att erfarenheter om uppbörd av studiemedelsavgifter

inte finns och att en stor del av administrationen skall skötas med datamaskin kan det bli nödvändigt att senare ändra vissa bestämmelser. En betydande del av de bestämmelser som behövs bör därför meddelas av Kungl. Maj:t eller av nämnden så att eventuella ändringar snabbt kan vidtas.

TCO finner det administrativa system som föreslås i promemorian innefatta avgjorda förbättringar i förhållande till tidigare förslag. *TCO* framhåller därvid att samtliga beslutsfunktioner lagts på centrala studiehjälpsnämnden.

SACO anser att promemorieförslaget utgör en lämplig grund för den administration som behövs för återbetalning av studiemedel. Av samma skäl som centrala studiehjälpsnämnden ifrågasätter *SACO* dock om det är lämpligt att i förordningens form i detalj ange hur debiterings- och uppbördssystemet skall fungera.

Promemorian innehåller, som jag redan anfört, två alternativa förslag till bestämmelser om debitering och uppbörd av avgifter. De betecknas förslag till förordning om studiemedelsavgifter, alternativ A resp. alternativ B. I alternativ A anges att avgift som inte erläggs får omedelbart tas ut genom utmätning. Talan mot avgiftsbeslut får föras genom besvär hos kammarrätten. Alternativ B bygger på ett civilt kravförfarande, dvs. avgift som inte erläggs frivilligt skall drivas in genom att centrala studiehjälpsnämnden anhängiggör talan hos domstol och efter bifall till sådan talan begär utmätning. Talan mot avgiftsbeslut får inte föras i administrativ ordning. I övrigt är alternativen i huvudsak av samma innebörd.

Att debiterings- och uppbördssystemet utformas i huvudsaklig överensstämmelse med alternativ A förordas av *justitiekanslern, Göta hovrätt, postverket, kammarkollegiet, statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket, centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden, exekutionsväsendets organisationsnämnd, centrala studiehjälpsnämnden, TCO, SFS, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges jordbrukskasseförbund och Föreningen Sveriges kronofogdar.*

Lagberedningen kan inte finna att det från rättssäkerhetssynpunkt skulle möta betänkligheter mot att låta beslut om avgift för återbetalning fungera som exekutionstitel på sätt anges i alternativ A.

Alternativ B förordas av *statskontoret, kammarrätten, fullmäktige i riksbanken och SACO.*

Justitiekanslern anser att, vid sidan av kravet på effektivitet, den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet bör utgöra huvudsynpunkten när man utformar indrivningssystemet. Kravet på rättssäkerhet anknyter i första hand till centrala studiehjälpsnämndens debiteringsbeslut. Både för uppbörden och för indrivningen av avgifter är det grundläggande att debiteringsbesluten är riktiga. För den enskilde är det därvid väsentligt att han kan få ett meddelat debiteringsbeslut överprövat om han anser det vara behäftat med något fel. Talan mot sådant beslut bör, liksom beträffande administrativa beslut i allmänhet, få föras genom besvär. Kammarrätten torde vara lämplig besvärinstans. *Justitiekanslern* anser alltså att debiteringsbesluten bör vara överklagbara hos administrativ domstol, oavsett om alternativ A eller B väljs. Föreligger sådan besvärsrätt synes å andra sidan rättssäkerheten för den en-

skilde vara tryggad i erforderlig mån. Tillräcklig anledning saknas då att gå vägen över allmän domstol för att nå fram till exekutiva åtgärder, en väg som är oläglig inte minst för den betalningsskyldige på grund av kostnaderna.

Kammarkollegiet förordar att valet mellan alternativ A och B sker — såsom framhållits i departementspromemorian — utifrån rättssäkerhets- och effektivitets-synpunkter. Kravet på rättssäkerhet tryggas enligt båda alternativen. Effektivast bör det system anses vara som utan onödig omgång och arbetsinsats samt med minsta kostnad för borgenär och gäldenär medför den högsta indrivningsprocenten. Det torde knappast kunna hävdas att något av alternativen skulle leda till klart bättre indrivningsresultat än det andra, eftersom vid båda alternativen samma exekutionsformer står till buds, nämligen utmätning eller konkurs. Emedan exekution enligt alternativ A kan vinnas utan föregående ansökan om betalningsföreläggande eller annat rättegångsförfarande, framstår alternativ A som avgjort snabbare än alternativ B. Alternativ A är vidare förmånligare för de återbetalningsskyldiga såtillvida som det inte är förbundet med rättegångskostnader. De rättegångskostnader som döms ut i obestridda mål om betalningsföreläggande är visserligen jämförelsevis obetydliga. Hänskjuts sådant mål som tvistigt till rättegång kan dock rättegångskostnaderna bli avsevärda. Även samhällets kostnader, sedda mot bakgrund av de administrativa resurser som krävs för de skilda indrivningssystemen, torde bli lägre för alternativ A än alternativ B. Studiemedelsavgifterna är beroende av den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst samt av den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes förmögenhet. Med hänsyn härtill synes det vara berättigat att kammarrätten som är besvärinstans i taxeringsmål blir besvärinstans även i ärenden om studiemedelsavgifter. De allmänna domstolarna torde stå tämligen främmande för sådana mål.

Postverket, som har till uppgift att bevaka statens intressen i vad avser studielån ur allmänna studielånefonden och statens lånefond för universitetsstudier, förklarar att inte så ringa svårigheter och besvär uppstår, när förfallna lånebelopp skall krävas in från försumliga låntagare. Ett indrivningssystem med direkt exigibilitet är att föredra för utlånade medel av sådan karaktär som studiemedel. Kostnaderna för staten torde nämligen bli mindre, eftersom en stor del av det kravförfarande som föregår en ansökan om betalningsföreläggande och hela domstolsförfarandet faller bort. Även kostnaderna för den enskilde torde bli mindre än i ett konventionellt civilt kravförfarande oavsett om det civila kravförfarandet utnyttjas i sin helhet eller inte. Alternativ A innebär ett avsteg från vad som i övrigt gäller för låneverksamhet. Man skulle därför kunna göra gällande att studiemedelstagarna skulle komma i sämre ställning gentemot långivaren än låntagare i allmänhet, oavsett att formerna för återbetalning av studiemedel konstruerats på ett helt annat sätt än vid konventionella lån. Mot detta invänds att den återbetalningsskyldige enligt alternativ A kan föra talan mot centrala studiehjälpsnämndens debiteringsbeslut.

Centrala studiehjälpsnämnden förordar alternativ A och hänvisar till en början till vad som anförts i nämndens eget förslag. Nämnden menar att alternativ A skulle leda till en högre betalningsfrekvens samt till en snabbare handläggning och där-

med en snabbare inbetalning än alternativ B. I de fall då de återbetalningsskyldiga inte har några invändningar mot debiteringsbeslutet måste man nämligen hålla för sannolikt att betalningsfrekvensen redan efter en första påminnelse blir högre, om de återbetalningsskyldiga får veta att fortsatt betalningsförsummelse omedelbart leder till indrivningsåtgärder från kronofogdemyndigheternas sida än om de — på sätt följer av alternativ B — vet att utmätning inte får ske förrän efter ansökan om betalningsföreläggande. Enligt alternativ B kommer den tid som förflyter innan betalning kan drivas in att bli väsentligt längre än motsvarande tid enligt alternativ A. En sådan förlängning kan skapa datamaskinella och redovisningstekniska svårigheter. För de indrivningsfall i vilka den återbetalningsskyldige bestrider betalningsskyldighet torde det vara svårare att uppskatta vilket system som blir effektivast. Centrala studiehjälpsnämnden anser det dock vara sannolikt att antalet bestridanden enligt alternativ A blir lägre än enligt alternativ B. Alternativ A blir billigare än alternativ B såväl för den enskilde som för samhället. De sammanlagda merkostnaderna för alternativ B har betydelse inte endast för en bedömning av resp. alternativs administrativa företräden. Risken att den återbetalningsskyldige, om han förlorar en rättegång mot centrala studiehjälpsnämnden enligt alternativ B, kan åsamkas mycket betydande rättegångskostnader kan medföra att han inte vågar gå till process ens i de fall då han själv är övertygad om att nämnden förfarit felaktigt. Detta kan visserligen sägas utgöra ett korrektiv mot okynnesprocesser. Men det innefattar samtidigt ett rättssäkerhetsproblem. En administrativ process hos kammarrätten medför betydligt mindre kostnader för den enskilde.

Statistiska centralbyrån och *riksrevisionsverket* anser att alternativ A bör väljas bl. a., eftersom det är administrativt enklast.

Föreningen Sveriges kronofogdar erinrar om att förberedelser för införande av automatisk databehandling av s. k. allmänna mål pågår. På grund därav finns möjligheter att vid direkt exigibilitet åstadkomma viss arbetsbesparande samordning av ADB-rutinerna hos centrala studiehjälpsnämnden och kronofogdemyndigheterna. *Exekutionsväsendets organisationsnämnd* framför liknande synpunkter.

Kammarrätten, som förordar alternativ B, har inhämtat att innehavare av studielån i allmänhet anses vara goda betalare. Man synes därför kunna utgå från att såväl alternativ A som alternativ B skulle ge ett tillfredsställande återbetalningsresultat. I detta hänseende torde skillnaden mellan alternativen sålunda inte vara av större betydelse. Enligt alternativ A kan debiteringsbeslut överklagas hos kammarrätten. Processen där är inte förenad med större kostnader eller besvär för den rättssökande. I alternativ A är det alltså väl sörjt för den enskildes rättssäkerhet. Enligt alternativ B får en eventuell tvist om avgift dras inför domstol. För den återbetalningsskyldige torde en rättegång oftast vara för kostsam för att han skall våga sig på en process. Trots detta anser kammarrätten rättsskyddet enligt alternativ B vara tillräckligt. Statens kostnader för indrivning av avgifter enligt alternativ B blir obetydliga. Redan inför hotet om stämning torde nämligen de flesta återbetalningsskyldiga erlægga debiterad avgift. Om talan förs vid domstol och

betalningsskyldighet inte bestrids avgörs saken efter betalningsföreläggande. De allmänna domstolarna torde endast i undantagsfall behöva pröva om avgiften är rätt beräknad. Belastningen för dem blir alltså obetydlig. Hur stor arbetsbelastningen blir för kammarrätten enligt alternativ A är mera ovisst, eftersom processen där är billig för den rättssökande. Den som är osäker huruvida en avgift är rätt beräknad kan därför anse sig böra överklaga debiteringsbeslutet till kammarrätten. En prövning hos en administrativ domstol som kammarrätten är relativt kostsam för det allmänna och bör därför tillgripas endast om det verkligen behövs. Förhållandet mellan den som uppburit studiemedel och staten är ett låntagare-långgivareförhållande. Skyldigheten att återbetala studiemedel är till sin natur en civilrättslig förpliktelse. Bestämmelsen om omedelbar exigibilitet för ett avgiftsbeslut står inte i god överensstämmelse med avgiftens natur. SACO anför likartade synpunkter som kammarrätten på avgifternas rättsliga natur och betydelsen härav för valet av indrivningssystem.

Statskontoret förordar att avgifter som inte erläggs frivilligt skall drivas in genom ett civilt kravförfarande på sätt som förutsätts i alternativ B. Mot denna indrivningsform har visserligen invänts att den, i jämförelse med alternativ A, blir dyrare för den återbetalningsskyldige om den används i sin helhet, dvs. leder till domstolsprövning och eventuellt utmätning. Då ett civilt kravförfarande bl. a. just syftar till att minska behovet av exekutiva åtgärder torde denna invändning inte vara avgörande. Med hänsyn till bl. a. att det pågår en utredning om det tekniska systemet för medelsredovisningen inom exekutionsväsendet bör man undvika att i nuvarande läge tillföra exekutionsväsendet nya arbetsuppgifter i större omfattning.

Fullmäktige i riksbanken hänvisar till sina yttranden över statskontorets och centrala studiehjälpnsnämndens förslag. Fullmäktige är inte övertygade om att ett förfarande enligt alternativ A i realiteten kommer att medföra så stora ekonomiska fördelar, att de uppväger nackdelarna med det hårdare indrivningsförfarandet.

Särskilt beslut om storleken av slutlig avgift skall enligt departementspromemorian meddelas endast om den återbetalningsskyldige helt eller delvis befriats från motsvarande preliminära avgift eller om synnerliga skäl föreligger att bestämma den slutliga avgiften till lägre belopp än den preliminära. I övriga fall utgör den preliminära avgiften även slutlig avgift. Detta innebär att återbäring av för mycket erlagd preliminär avgift i regel kan erhållas endast av den som delvis befriats från preliminär avgift. Centrala studiehjälpnsnämnden finner detta vara en mindre lycklig lösning. Den leder till att betalningsskyldigheten inte kommer att anpassas till betalningsförmågan enligt bestämmelserna i studiemedelsförordningen dels i de fall då den återbetalningsskyldige inte begärt befrielse helt eller delvis från den preliminära avgiften, dels i de fall då han visserligen ansökt om befrielse men inte fått sin ansökan bifallen. Detta gäller oavsett hur stor skillnaden är mellan den preliminära avgiften och den avgift som skulle utgå enligt studiemedelsförordningen. Orsaken till att den återbetalningsskyldige inte begärt befrielse från den preliminära avgiften kan vara att det varit omöjligt att förutse hur stort avgiftsunderlaget skulle bli. För att undvika dessa olägenheter bör återbetalningsskyld-

dig ges rätt att efter ansökan få storleken av slutlig avgift prövad, även om han inte helt eller delvis befriats från motsvarande preliminära avgift. En sådan bestämmelse skulle troligen leda till att antalet ansökningar om befrielse från preliminär avgift skulle minskas. *TCO* framför liknande synpunkter. Alternativt anser *TCO* att tiden för ansökan om befrielse helt eller delvis från preliminär avgift bör förlängas med sex månader.

Kammarrätten anser att storleken av den slutliga avgiften bör prövas särskilt även i de fall då befrielse från motsvarande preliminära avgift sökts men inte beviljats.

I fråga om antalet uppbördsterminer anser *justitiekanslern* departementspromemorians förslag vara väl avvägt. *Centrala studiehjälpnsämnden* anser sig tills vidare kunna acceptera att preliminär avgift skall betalas under tre uppbördsterminer med hänsyn till att dessa och uppbördsterminerna för kvarstående avgift inte infaller på samma tidpunkt. Nämnden har därvid beaktat att avgifterna under de första åren kommer att vara relativt små. Även *TCO* anser sig tills vidare kunna acceptera ett system med tre uppbördsterminer. *SACO* vidhåller att antalet uppbördstillfällen bör vara fler än tre.

I departementspromemorian har antalet uppbördsterminer begränsats för återbetalningsskyldig som har att betala en avgift som understiger 10 % av basbeloppet. *TCO* finner det vara mycket tveksamt om man bör begränsa antalet uppbördsterminer vid mindre avgiftsbelopp. I vart fall bör avgift som överstiger 100 kr. delas upp på tre uppbördsterminer. *Centrala studiehjälpnsämnden* anser att begränsningen av antalet uppbördstillfällen bör utformas så att avgift som uppgår till högst 100 kr. betalas under en uppbördstermin och att avgift som överstiger 100 men inte 200 kr. betalas under två uppbördsterminer.

I fråga om tidpunkten för uppbördsterminerna anser *postverket* det vara mycket viktigt att uppbördsterminerna inte sammanfaller med den intensivaste betalningstrafiken vid månadsskiftena. Postverket föreslår därför att uppbördstermin bör bestämmas till den 6 i resp. kalendermånad.

Förverkande av studiemedel m. m.

Gällande bestämmelser

Enligt 33 § andra stycket studiemedelsförordningen är rätt till studiemedel förverkad, om medlen inte lyfts före utgången av den termin för vilken de beviljats. Med termin förstås enligt förordningen första eller andra hälften av ett kalenderår.

Centrala studiehjälpsnämnden kan enligt 32 § och 34 § andra stycket studiemedelsförordningen genast återkräva studiemedel från studiemedelstagare som uppburit studiemedel obehörigen eller med för högt belopp och som insett eller bort inse detta. Motsvarande gäller studiemedel som uppburits för tid efter det studiemedelstagaren avbrutit sina studier.

Centrala studiehjälpsnämndens förslag

Centrala studiehjälpsnämnden konstaterar att bestämmelsen i 33 § andra stycket studiemedelsförordningen om förverkande av rätt till studiemedel leder till att ett antal studerande mister rätten till beviljade studiemedel. Mot detta finns i de flesta fall intet att erinra. Det förekommer emellertid fall då det uppenbarligen är obilligt att den studerande mister rätten till beviljade studiemedel därför att han inte lyft dem i tid. Det slutliga beslutet om studiemedel kan nämligen ha fattats mycket sent, kanske t. o. m. efter utgången av den termin för vilka studiemedlen sökts. Detta gäller särskilt om beslutet fattats av centrala studiehjälpsnämnden efter besvär över studiemedelsnämnds beslut men även i vissa fall då den studerande bedriver studier utomlands. Centrala studiehjälpsnämnden föreslår därför att nämnden skall kunna medge undantag från förverkanderegeln om särskilda skäl föreligger.

Centrala studiehjälpsnämnden föreslår att ränta skall utgå på studiemedel som återkrävs enligt 32 § studiemedelsförordningen. Räntan bör utgå från den dag då medlen lyfts till dess full betalning sker. Räntan bör vara löpande och avvägas så att den ungefärligen motsvarar den räntesats som i kreditväsendet är vanlig för krediter utan realsäkerhet. Däremot bör räntan inte bestämmas så att den innehåller även en del som kan betraktas som straffränta. Nämnden anser således att räntan bör utgå med en räntesats som med 2 % överstiger normalräntan för lån från statens utlåningsfonder. Normalräntan är för närvarande 5,75 %. Nämnden motiverar sitt förslag med att det inte sällan dröjer avsevärd tid innan nämnden erhåller kännedom om de förhållanden som föranleder återkrav. Oftast är det dessutom inte möjligt att erhålla betalning genast. Detta gäller särskilt om studiemedelstagaren alltfjämt bedriver studier. I andra fall kan vägran att betala medföra tidsutdräkt för indrivningsåtgärder. Statsverket

gör således ränteförluster som med tiden kan komma att uppgå till avsevärda belopp under det att den som oriktigt uppburit studiemedel gör en motsvarande opå-kallad vinst.

Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser tillstyrker att det skall finnas en möjlighet att medge undantag från regeln om förverkande av studiemedel i 33 § andra stycket studiemedelsförordningen. *LO* anser dock att det bör övervägas huruvida rätten att besluta om undantag skall tillkomma centrala studiehjälpnsnämnden eller studiemedelsnämnderna. Hänsyn bör därvid tas dels till behovet av att skapa en enhetlig praxis, dels till den bättre kännedom som studiemedelsnämnd har om de enskilda sökandena.

Även förslaget att ränta skall utgå på studiemedel som återkrävs enligt 32 § studiemedelsförordningen har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. I fråga om räntesatsen och den tid för vilken ränta skall utgå har dock några remissinstanser gjort sig till tolk för en mening som avviker från centrala studiehjälpnsnämndens förslag. *Sålunda* anser *riksrevisionsverket* att räntan bör anknytas till riksbankens diskonto och inte till normalräntan. *Fullmäktige i riksbanken* ifrågasätter om det inte bör finnas en möjlighet för centrala studiehjälpnsnämnden att i vissa fall sätta ned räntan. *SACO* och *SFS* anser att ränta bör utgå först från den dag då studiemedelstagaren erhållit underrättelse om återkravet.

Föredraganden

Återbetalning av studiemedel

I studiemedelsförordningen finns en rad bestämmelser om återbetalning av studiemedel. Återbetalningen skall ske genom årliga avgifter på villkor som anges i förordningen. I förordningen anges även när återbetalningsskyldigheten inträder och när den upphör eller bortfaller. Studiemedelsförordningen innehåller däremot inte någon föreskrift om debitering och uppbörd av avgifterna. När studiemedelsförordningen antogs förutsattes att bestämmelser härom skulle beslutas av Kungl. Maj:t och riksdagen efter viss ytterligare utredning.

På uppdrag av Kungl. Maj:t har statskontoret lämnat ett förslag om formerna för debitering och uppbörd av studiemedel. Förslaget som jag förut redogjort för kritiserades under remissbehandlingen ingående av centrala studiehjälpsnämnden. Även andra remissinstanser framförde invändningar mot förslaget.

Centrala studiehjälpsnämndens remissyttrande innehåller som jag förut redovisat förslag till ett system för debitering och uppbörd som på väsentliga punkter skiljer sig från statskontorets förslag. De viktigaste skillnaderna avser antalet uppbördsterminer, förfarandet för indrivning av avgifter som inte erläggs inom föreskriven tid, den tid under vilken avgifter får drivas in samt frågan om vilken myndighet som bör handlägga de manuella rutiner som fordras i samband med debitering och uppbörd av avgifter. Nämndens yttrande blev föremål för remissbehandling. Remissopinionen är mycket splittrad i vad avser nämndens förslag till förfarande för indrivning av avgifter som inte erläggs inom föreskriven tid.

På uppdrag av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet har inom departementet utarbetats en promemoria. Promemorian innehåller som jag förut anfört två alternativa förslag till bestämmelser om debitering och uppbörd av avgifter. Det föreslås att bestämmelser om debitering och uppbörd skall meddelas i en förordning om studiemedelsavgifter. I det ena förslaget, alternativ A, anges i överensstämmelse med vad centrala studiehjälpsnämnden föreslagit att avgift, som inte erläggs, omedelbart får tas ut genom utmätning. Enligt detta alternativ har den återbetalningsskyldige rätt att hos centrala studiehjälpsnämnden ansöka om rättelse i nämndens beslut om avgift. Han kan dessutom hos kammarrätten överklaga beslut av centrala studiehjälpsnämnden. Detta gäller även beslut i ärende om rättelse av beslut om avgift. Kammarrättens utslag får inte överklagas. Det andra förslaget, alternativ B, bygger liksom statskontorets förslag på ett civilt kravförfarande. Enligt alternativ B har den återbetalningsskyldige rätt att hos centrala studiehjälpsnämnden begära rättelse i beslut om avgift. Någon rätt att överklaga nämndens beslut föreligger däremot inte. Det förutsätts i stället att tvist mellan nämnden och återbetalningsskyldig om avgiftsskyldighet får prövas av allmän domstol. I övrigt är alternativen i allt väsentligt av samma innebörd.

Bestämmelserna om debitering och uppbörd av avgifter bör givetvis, vilket också betonats i departementspromemorian, tjäna samma syften som reglerna om återbetalning i studiemedelsförordningen. De bör alltså utformas så att flertalet studiemedelstagare verkligen fullgör sin återbetalningsskyldighet eller med andra ord att en hög betalningsfrekvens tryggas. Det bör vidare tillses att skuldsättningens ekonomiska risker undanröjs för den minoritet av studiemedelstagare som tillfälligt eller varaktigt får svårt att betala eller annorlunda uttryckt att betalningsskyldigheten anpassas till betalningsförmågan.

Enligt studiemedelsförordningen anpassas betalningsskyldigheten till betalningsförmågan genom att betalningsskyldigheten för ett år sätts i relation till den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag för samma år. I avgiftsunderlaget inräknas, förutom viss förmögenhet, den återbetalningsskyldiges och/eller del av makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för samma år. Eftersom avgiften för ett visst år således är beroende av bl. a. den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för samma år, kan den inte bestämmas förrän denna inkomst fastställts, dvs. mer än sex månader efter utgången av året. Med hänsyn härtill ligger det nära till hands att återbetalningsskyldigheten för ett år skall fullgöras vid tidpunkt som infaller mer än sex månader efter årets utgång. En sådan lösning avvisas emellertid i departementspromemorian under hänvisning till att den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för ett visst år inte utgör något uttryck för den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga vid den tidpunkt då den beskattningsbara inkomsten för året fastställs. En garanti för att återbetalningsskyldigheten vid varje tillfälle då den aktualiseras står i rimlig relation till den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga vid samma tillfälle kan enligt promemorian vinnas endast om skyldighet att erlägga avgift för ett visst år inträder — såsom dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet och riksdagen uttalat i samband med att studiemedelsförordningen antogs (jfr prop. 1964: 138 s. 175, SäU vårsessionen: 1 s. 88) — redan under samma år. Denna skyldighet bör naturligtvis avse endast en preliminärt bestämd avgift. På dessa skäl föreslås i promemorian — såsom statskontoret och centrala studiehjälpsnämnden tidigare förordat — att den avgift som skall utgå för ett år skall erläggas i form av *p r e l i m i n ä r a v g i f t* redan under avgiftsåret.

Remissinstanserna har inte haft något att erinra mot att återbetalningsskyldigheten skall fullgöras genom erläggande av preliminär avgift.

På de skäl som angetts i promemorian anser även jag att ett system med preliminär avgift bör införas.

Jag ansluter mig även till vad som föreslagits i promemorian om innehållet i de bestämmelser om preliminär avgift som bör meddelas. Preliminär avgift skall alltså utgå under de år för vilka studiemedelstagaren är skyldig att erlägga avgift enligt studiemedelsförordningen, s. k. slutlig avgift. Detta innebär att preliminär avgift skall utgå första gången under det år då avgiftskvoten fastställs, dvs. under tredje

året efter det år då studiemedelstagaren senast uppburit studiemedel. Preliminär avgift skall därefter utgå till dess återbetalningsskyldigheten upphör. Detta sker när studiemedelstagaren erlagt antingen avgifter som tillhoppa uppgår till lika många basbelopp som han uppburit i återbetalningspliktiga studiemedel eller avgifter som tillhoppa uppgår till det belopp som studiemedelstagaren skulle ha betalt, om de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett konventionellt lån med fasta annuiteter och med en på visst sätt reducerad ränta. Oberoende av hur stort belopp den återbetalningsskyldige erlagt, utgår inte någon slutlig avgift för år efter det år då den återbetalningsskyldige fyller 65 år. Detsamma bör gälla även i fråga om preliminär avgift. Avlider den återbetalningsskyldige bortfaller återbetalningsskyldigheten. Preliminär avgift bör därför inte utgå under år efter det under vilket dödsfallet inträffat. Preliminär avgift skall utgå med det belopp som utgör produkten av den återbetalningsskyldiges avgiftskvot och det basbelopp som gällde vid början av året, dvs. det belopp till vilket den slutliga avgiften för året högst får bestämmas enligt studiemedelsförordningen, här kallat hel avgift. Preliminär avgift uppgår således till det belopp som enligt 24 och 25 §§ studiemedelsförordningen skall utgå i slutlig avgift för år, under vilket den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag dels överstiger avgiftsgränsen — två basbelopp, f. n. 11 400 kr. — dels når sådan höjd att tröskelreglerna i 25 § andra stycket studiemedelsförordningen inte blir tillämpliga. Den återbetalningsskyldige bör dock befrias helt eller delvis från skyldighet att erlägga preliminär avgift, om det kan antas att befrielsen leder till bättre överensstämmelse mellan den preliminära avgiften och motsvarande slutliga avgift. Detta innebär att återbetalningsskyldig skall befrias helt från preliminär avgift för ett år om det kan antas att hans avgiftsunderlag för samma år inte kommer att överstiga avgiftsgränsen, två basbelopp (jfr 24 § första stycket studiemedelsförordningen). Partiell befrielse från preliminär avgift skall medges i sådan omfattning att den preliminära avgiften inte överstiger en tiondel av det beräknade avgiftsunderlaget för året och inte heller en fjärdedel av den del av samma avgiftsunderlag som överstiger avgiftsgränsen (jfr 25 § andra stycket studiemedelsförordningen). Slutligen bör befrielse helt eller delvis kunna äga rum, om det föreligger synnerliga skäl därtill (jfr 26 § studiemedelsförordningen). Befrielse helt eller delvis från preliminär avgift bör medges endast efter ansökan av den återbetalningsskyldige. Ansökan om befrielse bör inges före utgången av avgiftsåret. I extrema undantagsfall bör dock ansökan som kommer in senare få tas upp till prövning.

Mitt förslag att befrielse helt eller delvis från preliminär avgift kan ske endast efter ansökan från den återbetalningsskyldige, sammanställt med vad jag senare kommer att föreslå om slutlig avgift, innebär att återbetalningsskyldig i vissa fall får den anpassning av betalningsskyldigheten som föreskrivs i studiemedelsförordningen endast om han för varje år tar ett initiativ. Detta måste avse antingen en ansökan om befrielse helt eller delvis från den preliminära avgiften för året eller en ansökan om att storleken av motsvarande slutliga avgift skall prövas särskilt. För att den återbetalningsskyldige skall bli i stånd att ta erforderligt initiativ är det

av stor betydelse att han årligen erhåller en fullständig och korrekt information om storleken av den preliminära avgiften och om vad han skall iaktta för att få befrielse helt eller delvis från denna avgift. Centrala studiehjälpsnämnden bör åläggas att sända ut sådan information.

Preliminär avgift för ett år skall givetvis endast utgå i avräkning på en slutlig avgift för samma år. Denna kan bestämmas först efter det den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för året fastställts. I prop. 1964:138 uttalade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, som jag tidigare anfört, att det från sociala synpunkter måste vara fullt tillräckligt, om uppskov eller avgiftsnedläggning får åtnjutas av dem som särskilt begär det i samband med den preliminära debiteringen. Mot bakgrund av detta uttalande föreslås i departementspromemorian att storleken av den slutliga avgiften skall prövas särskilt endast om den återbetalningsskyldige helt eller delvis befriats från motsvarande preliminära avgift. För övriga fall föreslås att den preliminära avgiften utan särskild prövning skall utgöra även slutlig avgift. Den slutliga avgiften kommer alltså i sådana fall att utgöra produkten av den återbetalningsskyldiges avgiftskvot och det basbelopp som gällde vid årets början, s. k. hel avgift. Detta föreslås i promemorian gälla även om det skulle visa sig att den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag är mindre än det som enligt 24 och 25 §§ studiemedelsförordningen krävs för att hel avgift skall utgå. Om synnerliga skäl föreligger, bör dock den återbetalningsskyldige enligt promemorian kunna efter ansökan befrias helt eller delvis från den slutliga avgiften.

Några remissinstanser anför betänkligheter mot departementspromemorians förslag om bestämmande av slutliga avgifter. Förslaget leder enligt centrala studiehjälpsnämnden till att betalningsskyldigheten inte kommer att anpassas till betalningsförmågan på sätt som föreskrivs i studiemedelsförordningen dels i de fall då den återbetalningsskyldige inte begärt befrielse helt eller delvis från den preliminära avgiften, dels i de fall då han visserligen ansökt om befrielse men inte fått sin ansökan bifallen. Detta gäller, såsom nämnden uppfattat förslaget, oavsett hur stor skillnaden är mellan den preliminära avgiften och den avgift som skulle utgå enligt studiemedelsförordningen. Vidare måste enligt nämndens mening beaktas att orsaken till att den återbetalningsskyldige inte begärt befrielse från den preliminära avgiften kan vara att det varit omöjligt att förutse hur stort avgiftsunderlaget skulle bli. Enligt nämndens och även TCO:s mening bör förordningen om studiemedelsavgifter kompletteras med en bestämmelse av innebörd att storleken av den slutliga avgiften skall prövas, om den återbetalningsskyldige begär det. Nämnden anser slutligen att en bestämmelse härom troligen leder till att antalet ansökningar om befrielse från preliminär avgift minskar.

För egen del finner jag att en bestämmelse av den innebörd som centrala studiehjälpsnämnden och TCO föreslagit i vissa fall behövs för att trygga en anpassning av betalningsskyldigheten till betalningsförmågan. Jag förordar därför att en sådan bestämmelse förs in i förordningen om studiemedelsavgifter. Den i promemorian föreslagna regeln om befrielse från slutlig avgift när synnerliga skäl föreligger kan

därvid utgå. I övrigt ansluter jag mig till vad som föreslagits i promemorian om prövning av slutlig avgift.

I likhet med vad som föreslagits i promemorian och som lämnats utan erinran av remissinstanserna förordar jag att kvarstående avgift skall utgå om det visar sig att den slutliga avgiften överstiger den preliminära avgiften och att den återbetalningsskyldige skall ha rätt till återbäring om det visar sig att det belopp som han erlagt i preliminär avgift överstiger den slutliga avgiften.

Promemorieförslaget att antalet uppbördsterminer skall bestämmas till tre för preliminär avgift och två för kvarstående avgift accepteras av de remissinstanser som yttrat sig över förslaget med undantag av en remissinstans som anser att antalet uppbördsterminer för preliminär avgift bör vara större än tre.

I promemorian föreslås vidare att antalet uppbördsterminer skall begränsas beträffande återbetalningsskyldig som har att erlægga endast en särskilt liten avgift. Beträffande preliminär avgift föreslås således att avgift som uppgår till högst 5 % av det basbelopp som gällde vid början av året i sin helhet skall betalas under den första uppbördsterminen och att avgift som överstiger 5 men inte 10 % av samma basbelopp skall delas upp på de två första uppbördsterminerna. Kvarstående avgift som uppgår till högst 5 % av basbeloppet bör enligt promemorian betalas i sin helhet under den första uppbördsterminen. Mot förslaget att begränsa antalet uppbördsterminer för återbetalningsskyldig som har att erlægga en särskilt liten avgift har invändningar gjorts av två remissinstanser. Sålunda anser TCO det vara tveksamt om en begränsning överhuvudtaget bör ske. Avgift som överstiger 100 kr. bör enligt TCO alltid fördelas på tre uppbördsterminer. Centrala studiehjälpsnämnden anser att begränsningen bör utformas så att preliminär avgift som uppgår till högst 100 kr. betalas under en uppbördstermin och att avgift som överstiger 100 men inte 200 kr. betalas under två uppbördsterminer.

I likhet med vad som anförts i departementspromemorian anser jag att antalet uppbördsterminer bör bestämmas så att en hög betalningsfrekvens tryggas samtidigt som återbetalningsskyldigheten anpassas till betalningsförmågan. Dessa två krav torde tillgodoses bäst om antalet uppbördsterminer bestäms, i enlighet med promemorieförslaget, till tre för preliminär avgift och två för kvarstående avgift. För särskilt små preliminära avgifter bör antalet uppbördsterminer dock begränsas. En uppdelning på flera uppbördsterminer torde nämligen då inte vara nödvändig för att anpassa betalningsskyldigheten till betalningsförmågan. Det kan dessutom antas att en uppdelning av en särskilt liten avgift skulle leda till en lägre betalningsfrekvens, eftersom den återbetalningsskyldige skulle uppleva det som ett onödigt besvär att behöva verkställa flera betalningar. Begränsningen av antalet uppbördsterminer för särskilt små preliminära avgifter torde böra utformas i överensstämmelse med vad centrala studiehjälpsnämnden föreslagit i remissyttrandet över departementspromemorian. Avgift som uppgår till högst 100 kr. bör alltså betalas under en uppbördstermin, lämpligen den första. Avgift som överstiger 100 men inte 200 kr. bör betalas under två uppbördsterminer, lämpligen med halva belopp

pet under vardera av de två första. Med hänsyn till att kvarstående avgift, enligt vad jag senare kommer att föreslå, aldrig kommer att utgå med lägre belopp än 100 kr., saknar jag anledning att föreslå bestämmelser om begränsning av antalet uppbördsterminer för särskilt små kvarstående avgifter.

Uppbördstermin bör som postverket påpekat bestämmas till den 6 i resp. kalendermånad så att den inte sammanfaller med den intensivaste betalningstrafiken vid månadsskifte. Jag anser att uppbördsterminerna lämpligen kan förläggas till juni, september och december under avgiftsåret samt för kvarstående avgift till februari och april under andra året efter avgiftsåret.

I fråga om formerna för indrivning av avgifter som inte erläggs frivilligt innehåller promemorian, som jag nyss redovisat, två alternativa förslag, alternativ A och alternativ B. När det gäller att avgöra vilket indrivningssystem som bör väljas är det enligt promemorian två frågor som måste undersökas. Den ena avser vilket system som kan göras effektivast och den andra vilket system som kan trygga den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet. Som mätare på ett indrivningssystemens effektivitet bör man främst se indrivningsprocenten, dvs. det antal procent av det oguldna avgiftsbeloppet som genom användning av systemet drivs in. Effektiviteten beror även på vad som fordras för att exekutiva tvångsåtgärder skall få företas mot en tredskande gäldenär och hur snabbt villkoren för sådana åtgärder kan uppfyllas. Vidare måste hänsyn tas till kostnaderna för systemet. Härvid bör såväl samhällets som den återbetalningsskyldiges kostnader beaktas. Av betydelse är slutligen frågan hur de uppgifter som avses bli ålagda skilda myndigheter kan komma att påverka dessa myndigheters verksamhet.

Enligt departementspromemorian kan den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet tillgodoses både i ett indrivningssystem som — i likhet med alternativ A — bygger på direkt exigibilitet och i ett system som — i överensstämmelse med alternativ B — bygger på ett civilt kravförfarande. I promemorian anføres vidare följande. I de flesta indrivningsärenden torde den återbetalningsskyldige inte bestrida betalningsskyldighet. I sådana ärenden leder ett system med direkt exigibilitet snabbare till utmätning än ett system som bygger på ett civilt kravförfarande. I fråga om indrivningsärenden där det råder tvist om betalningsskyldigheten är det svårare att avgöra vilket system som vanligen snabbast leder till utmätning. Det är dock oklart vilken betydelse som bör tillmätas det förhållandet att ett indrivningssystem kan leda till utmätning snabbare än ett annat indrivningssystem, eftersom resultatet av utmätning ofta är dåligt. Ett system med direkt exigibilitet torde i vissa fall bli avgjort billigare för den återbetalningsskyldige än ett system med civilt kravförfarande. Detta gäller de fall då det civila kravförfarandet måste användas i sin helhet, dvs. från kravbrevet till domstols dom eller domstols bevis i anledning av ansökan om betalningsföreläggande och till utmätning. Om båda typerna av indrivningssystem utformas så att de leder till samma indrivningsprocent, torde det inte vara möjligt att avgöra vilken typ som är billigast för samhället.

De allra flesta remissinstanserna tillstyrker att indrivningsförfarandet utformas i

huvudsaklig överensstämmelse med alternativ A. Det uttalas att den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet tryggas och att alternativ A snabbare leder fram till betalning än alternativ B. Centrala studiehjälpsnämnden anser att den tid som enligt alternativ B behövs, innan betalning kan drivas in, blir väsentligt längre än i alternativ A. Detta kan enligt nämndens mening skapa data- och redovisningstekniska svårigheter. Allmänt betonas att den enskildes kostnader i samband med indrivning blir lägst enligt alternativ A. Några av remissinstanserna räknar med att alternativ A blir billigast även för statsverket. Det framhålles att alternativ A är administrativt enklast samt att en samordning av ADB-rutinerna hos kronofogdemyndigheterna och centrala studiehjälpsnämnden blir möjlig, om alternativ A väljs.

De remissinstanser som förordar alternativ B åberopar i huvudsak skilda skäl för sin ståndpunkt. Kammarrätten och SACO anser att skyldigheten att återbetala studiemedel är en civilrättslig förpliktelse och att indrivningen därför bör utformas som ett civilt kravförfarande. Kammarrätten anser vidare att belastningen för de allmänna domstolarna enligt alternativ B skulle bli obetydlig, medan det är mera ovisst hur stor arbetsbelastningen enligt alternativ A skulle bli för kammarrätten.

Statskontoret kommenterar uttalandet i departementspromemorian om att ett civilt kravförfarande som utnyttjas i sin helhet, dvs. omfattar domstolsprövning och utmätning, blir dyrare för den återbetalningsskyldige än ett system med direkt exigibilitet. Statskontoret anser att denna invändning inte kan vara avgörande eftersom det civila kravförfarandet just syftar till att minska behovet av exekutiva åtgärder. Statskontoret anser vidare att exekutionsväsendet inte bör ges nya arbetsuppgifter av större omfattning, eftersom visst utredningsarbete pågår på detta område. Fullmäktige i riksbanken är inte övertygade om att alternativ A kommer att medföra så stora ekonomiska fördelar att de uppväger nackdelarna med det hårdare indrivningsförfarandet.

För egen del anser jag att både alternativ A och alternativ B tryggar den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet. Båda alternativen torde dessutom kunna leda till ungefär samma betalningsfrekvens, om de utnyttjas rätt. I dessa två hänseenden anser jag alltså alternativen vara likvärdiga. I övrigt har emellertid alternativ A flera betydande fördelar framför alternativ B. Eftersom det enligt alternativ A inte krävs något rättegångsförfarande för att nå exekution, kommer detta alternativ att bli, dels snabbare dels administrativt enklare än alternativ B. Att indrivningssystemet snabbt kan leda till exekution torde vara av väsentlig betydelse för att förmå de återbetalningsskyldiga att betala frivilligt. Det är också av stor vikt för att underlätta administrationen av återbetalningssystemet. Som en stor fördel med alternativ A räknar jag vidare att det blir billigare för den enskilde. Sannolikt torde alternativ A även från statsverkets synpunkt bli billigare än alternativ B, eftersom något rättegångsförfarande inte kommer att behövas. Antalet återbetalningsskyldiga kommer så småningom att bli mycket stort. Det blir därför nödvändigt att utforma återbetalningssystemet så att en stor del av det administrativa arbetet kan utföras med datamaskin. Även med hänsyn härtill är alternativ A att föredra, eftersom det

gör en viss samordning av ADB-rutiner hos centrala studiehjälpnämnden och kronofogdemyndigheterna möjlig.

Jag förordar därför att avgifter som inte erläggs frivilligt får tas ut genom utmätning utan föregående dom eller utslag. För att trygga rättssäkerheten bör det finnas möjlighet för återbetalningsskyldig att få avgiftsbeslut överprövat. Bestämmelser härom bör i enlighet med vad som anförs i departementspromemorian, alternativ A, ge återbetalningsskyldig dels rätt att hos centrala studiehjälpnämnden söka rättelse i nämndens beslut om avgift, dels rätt att överklaga nämndens beslut hos kammarrätten. Rättelse i nämndens beslut om avgift bör sökas inom ett år efter det den återbetalningsskyldige fått underrättelse om beslutet.

I likhet med vad som anförs i departementspromemorian anser jag att det inte behövs någon bestämmelse om rätt för myndighet att medge återbetalningsskyldig anstånd med erläggande av avgift till senare tidpunkt under samma år.

I likhet med vad som föreslås i departementspromemorian anser jag att huvudparten av de administrativa uppgifterna i återbetalningssystemet bör uppdras åt centrala studiehjälpnämnden och att en stor del av de administrativa uppgifterna bör utföras med hjälp av datamaskiner. Jag utgår från att statistiska centralbyrån, postbanken och länsstyrelsernas datakontor skall lämna nämnden erforderligt biträde med utförande av datamaskinsarbete. Bestämmelser härom behöver inte tas in i förordningen om studiemedelsavgifter.

De bestämmelser om debitering och uppbörd av avgifter som jag förordat bör träda i kraft den 1 januari 1968.

Statsverkets kostnader för det återbetalningssystem som jag förordat och för viss omläggning av hittills tillämpade rutiner för registrering av utbetalning av studiemedel har av centrala studiehjälpnämnden och statistiska centralbyrån beräknats till 956 000 kr. under budgetåret 1967/68. Av detta belopp utgör 516 000 kr. engångskostnader. Kostnaderna kommer således att överstiga tidigare beräknat belopp med cirka 500 000 kr. (jfr prop. 1967: 1 bil. 10 s. 381; SU 8; rskr 8).

Förverkande av studiemedel m. m.

På de skäl som centrala studiehjälpsnämnden anfört anser jag att det bör finnas en möjlighet att medge undantag från regeln om förverkande av studiemedel, om särskilda skäl föreligger. Som sådant särskilt skäl bör enligt min mening dock inte godtas endast det förhållandet att den studerande ingett sin ansökan om studiemedel för ett kalenderhalvår först kort tid före utgången av samma kalenderhalvår. I sådant fall måste hänsyn tas även till anledningen till att ansökningen ingetts så sent. Det bör därvid krävas att den studerande på grund av förhållande som han inte kunnat råda över varit förhindrad att inge sin ansökan tidigare. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma vilken myndighet som skall besluta i fråga om undantag från förverkanderegeln. Bestämmelse härom bör alltså inte tas in i studiemedelsförordningen.

I likhet med centrala studiehjälpsnämnden anser jag att ränta bör utgå på belopp som återkrävs enligt 32 § studiemedelsförordningen från den dag då beloppet lyfts till dess det betalats tillbaka. Röntan bör i regel utgå med den räntesats som nämnden föreslagit, dvs. en räntesats som med 2 % överstiger normalräntan för lån från statens utlåningsfonder eller med f. n. 7,75 %. I vissa fall kan det dock vara orimligt att debitera så hög ränta på studiemedel som återkrävs. Detta gäller särskilt i de fall då återkravet föranleds av att studiemedelstagaren avbrutit sina studier. Jag föreslår därför att centrala studiehjälpsnämnden skall få medge befrielse från ränta helt eller delvis om särskilda skäl föreligger.

De nu förordade ändringarna i studiemedelsförordningen bör träda i kraft den 1 januari 1968. Ränta bör således utgå på belopp som återkrävs enligt 32 § studiemedelsförordningen tidigast fr. o. m. den 1 januari 1968 även om beloppet uppburits dessförinnan. Vidare bör gälla att den föreslagna räntan skall utgå även i de fall då återkravet skett före den 1 januari 1968.

På grund av vad jag sålunda anfört har inom ecklesiastikdepartementet upprättats förslag till

- 1) förordning om studiemedelsavgifter,
- 2) förordning om ändrad lydelse av 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401).

Om innehållet i förslaget till förordning om studiemedelsavgifter får jag utöver den tidigare framställningen anföra följande.

Specialmotivering

2 §.

Paragrafen innehåller vissa begreppsbestämningar.

Enligt studiemedelsförordningen återbetalas studiemedel genom avgifter som beräknas för kalenderår. Kalenderår för vilket avgift kan komma i fråga enligt studiemedelsförordningen kallas här avgiftsår.

Bestämmelsen i tredje stycket har sin motsvarighet i 21 § första stycket studiemedelsförordningen.

3 §.

Enligt studiemedelsförordningen beräknas återbetalningsskyldigs avgift på grundval av bl. a. hans avgiftskvot. I 23 § studiemedelsförordningen anges när avgiftskvot skall fastställas. I likhet med vad som föreslås i departementspromemorian anser jag att avgiftskvoten bör fastställas av centrala studiehjälpsnämnden. Uppgift om storleken av avgiftskvoten bör ingå i den underrättelse om debitering av preliminär avgift som centrala studiehjälpsnämnden skall sända ut varje år (jfr 12 och 13 §§). Anser den återbetalningsskyldige att avgiftskvoten är felaktig, kan han — enligt mitt förslag i den allmänna motiveringen (s. 44) — begära ändring antingen genom att söka rättelse i nämndens beslut om avgift eller genom att överklaga nämndens beslut hos kammarrätten.

4—7 §§.

I dessa paragrafer har tagits in de bestämmelser om preliminär avgift som jag redovisat i den allmänna motiveringen (s. 38—40).

Enligt studiemedelsförordningen upphör återbetalningsskyldigheten — om man bortser från de fall då den återbetalningsskyldige fyllt 65 år eller avlider — först när den återbetalningsskyldige erlagt vissa belopp. Återbetalningsskyldig som påförts avgifter till samma belopp men som inte erlagt alla avgifterna blir alltså inte fri från sin återbetalningsskyldighet. För att detta inte skall leda till att han påförts avgifter till sammanlagt högre belopp än som — om de erläggs — krävs för att återbetalningsskyldigheten skall upphöra har i 6 § förts in en bestämmelse om att preliminär avgift i vissa fall skall utgå med lägre belopp än som följer av den huvudregel som föreslagits i den allmänna motiveringen (jfr s. 39). Bestämmelsen innebär att preliminär avgift inte får bestämmas till högre belopp än som motsvarar skillnaden mellan å ena sidan det belopp som enligt 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen skall erläggas för att återbetalningsskyldigheten skall upphöra och å andra sidan summan av de avgifter som påförts för tidigare år. När preliminär avgift för ett avgiftsår skall debiteras blir det alltså nödvändigt att jämföra å ena sidan det belopp som måste erläggas för att återbetalningsskyldigheten skall upphöra enligt 29 § första stycket eller 30 § första stycket

studiemedelsförordningen och å andra sidan summan av tidigare påförda avgifter. Vid jämförelsen kan såvitt avser närmast föregående år hänsyn tas endast till den preliminära avgiften, eftersom den slutliga avgiften ännu inte fastställts. Med påförd avgift har jämförts belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen. Sådant belopp beräknas enligt nämnda paragrafs andra stycke med en viss procentuell förhöjning. Enligt 18 § förslaget till förordning om studiemedelsavgifter skall avgift eller del av avgift som inte erläggs inom viss tid inte längre drivas in. Ett sådant oguldet avgiftsbelopp betraktas därefter i princip som om det aldrig debiterats. Det »återförs» till »kapital-skulden» eller det s. k. huvudregistret. Återfört avgiftsbelopp skall uppenbarligen inte beaktas när man bedömer om den återbetalningsskyldige påförts avgifter till de belopp som nyss angetts.

Som jag nyss anfört skall den jämförelse mellan olika poster som krävs vid bestämmande av den preliminära avgiften å ena sidan avse det belopp som måste erläggas för att återbetalningsskyldigheten skall upphöra antingen enligt 29 § första stycket studiemedelsförordningen eller enligt 30 § första stycket samma förordning. I 29 § första stycket studiemedelsförordningen anges nämnda belopp i basbelopp. När jämförelsen avser å ena sidan det belopp som anges i sist nämnda bestämmelse, måste alltså alla poster som berörs av jämförelsen bestämmas i basbelopp. När jämförelsen avser å ena sidan det belopp som anges i 30 § första stycket skall på motsvarande sätt alla poster anges i kronor.

I den allmänna motiveringen (s. 39) har föreslagits att återbetalningsskyldig skall befrias helt eller delvis från preliminär avgift, om det kan antas att befrielsen leder till bättre överensstämmelse mellan den preliminära avgiften och motsvarande slutliga avgift. På sätt som också angetts i den allmänna motiveringen innebär den föreslagna regeln om befrielse från preliminär avgift dels att återbetalningsskyldig skall befrias helt från preliminär avgift för ett år om det kan antas att hans avgiftsunderlag inte kommer att överstiga avgiftsgränsen, två basbelopp, dels att han skall befrias delvis från preliminär avgift i sådan omfattning att den preliminära avgiften inte överstiger en tiondel av det beräknade avgiftsunderlaget för året och inte heller en fjärdedel av den del av samma avgiftsunderlag som överstiger avgiftsgränsen, dels att han dessutom kan befrias helt eller delvis från preliminär avgift om synnerliga skäl föreligger. Vad sålunda anförts om innebörden i den föreslagna bestämmelsen om befrielse från preliminär avgift är tillämpligt endast på återbetalningsskyldiga som är bosatta i Sverige.

I fråga om återbetalningsskyldiga som är bosatta utomlands kommer den föreslagna bestämmelsen om befrielse från preliminär avgift att få en helt annan innebörd än beträffande återbetalningsskyldiga som är bosatta i Sverige. Enligt 24 och 25 §§ studiemedelsförordningen begränsas betalningsskyldigheten för ett år, om den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag för året inte uppnår vissa tal. Eftersom avgiftsunderlaget för ett år består av bl. a. den återbetalningsskyldiges till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst för samma år, har nyss nämnda regler om begränsning av betalningsskyldigheten gjorts tillämpliga endast på den som va-

rit bosatt i Sverige hela året. Den som inte varit bosatt i Sverige hela året kan alltså inte befrias helt från den slutliga avgiften för samma år på den grund att hans avgiftsunderlag inte överstiger avgiftsgränsen, två basbelopp. Han kan inte heller befrias delvis från den slutliga avgiften på den grunden att avgiften skulle överstiga tröskelvärdena en tiondel av avgiftsunderlaget eller en fjärdedel av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen. Han kan enligt 24 § andra stycket studiemedelsförordningen befrias helt från den slutliga avgiften, om särskilda skäl föreligger. Enligt 26 § samma förordning kan han befrias helt eller delvis från den slutliga avgiften, om synnerliga skäl föreligger. Med den utformningen som bestämmelsen om befrielse från preliminär avgift fått kommer vad nu sagts om befrielse från slutlig avgift att äga motsvarande tillämpning på preliminär avgift.

Villkoret för befrielse helt eller delvis från preliminär avgift är att det kan antas att bättre överensstämmelse uppnås mellan den preliminära avgiften och motsvarande slutliga avgift. Något bevis om att befrielsen leder till detta resultat krävs däremot inte. I huvudsak torde frågan om befrielse från preliminär avgift få bedömas med ledning av de uppgifter som den återbetalningsskyldige själv lämnar om sina personliga och ekonomiska förhållanden. I 27 § föreslås att de uppgifter om personliga och ekonomiska förhållanden som krävs för bedömning av en ansökan om befrielse från preliminär avgift skall lämnas på heder och samvete. Återbetalningsskyldig som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar osanna uppgifter kan därför dömas enligt 15 kap. 10 § brottsbalken för osann försäkran eller vårdslös försäkran. Har den återbetalningsskyldige genom att lämna felaktiga uppgifter skaffat sig befrielse från preliminär avgift, riskerar han dessutom att få betala en tillägsavgift enligt 9 § andra stycket.

I vissa fall skall debiterad preliminär avgift inte erläggas. Bestämmelser härom ingår i 24 §. Om återbäring av för mycket erlagd preliminär avgift gäller 21—23 §§.

8 §.

Första stycket innehåller bestämmelser om när slutlig avgift skall prövas särskilt. I fråga om dessa bestämmelser hänvisas här till den allmänna motiveringen (s. 40—41). Enligt vad som anförts där kan i vissa fall en anpassning av betalningsskyldigheten till betalningsförmågan tryggas endast om den återbetalningsskyldige har en ovillkorlig rätt att få storleken av den slutliga avgiften prövad. För att koncentrera handläggningen av frågor om slutlig avgift till en viss tidsperiod per år har föreskrivits att ansökan skall inges före utgången av januari månad andra året efter avgiftsåret. Detta innebär att den återbetalningsskyldige kommer att ha en betänketid av omkring två månader efter det han fått besked om taxeringen för avgiftsåret.

Bestämmelsen i andra stycket om avrundning av slutlig avgift motiveras av att det skulle bli förenat med jämförelsevis stora kostnader att debitera och driva in små kvarstående avgifter. Även återbäring av för mycket erlagd preliminär avgift blir relativt sett mycket dyr om det överskjutande beloppet är litet. Bestämmelsen om avrundning gäller med det undantag som följer av paragrafens tredje stycke.

Den omständigheten att slutlig avgift för ett år avrundas nedåt till samma belopp som motsvarande preliminära avgift innebär inte att den återbetalningsskyldige en gång för alla befrias från skyldighet att erlägga skillnadsbeloppet. Vad som sker är endast att han får uppskov med erläggandet till ett senare år, som om hans avgiftsunderlag varit så mycket lägre att den slutliga avgiften inte bort överstiga den preliminära. Om den slutliga avgiften avrundas uppåt till samma belopp som den preliminära avgiften kommer den återbetalningsskyldige att tillgodoräknas mellanskillnaden som slutlig avgift för året vilket leder till att hans återstående återbetalningsskyldighet minskas i motsvarande mån.

I tredje och fjärde styckena har liksom i 6 § beträffande preliminär avgift förts in bestämmelser om sådan begränsning av slutlig avgift som skall trygga att den återbetalningsskyldige inte påförs avgifter till sammanlagt större belopp än som — om de erläggs — krävs för att återbetalningsskyldigheten skall upphöra. Bestämelsen har utformats så att hänsyn skall tas dels till de slutliga avgifterna för tidigare avgiftsår, dels till de belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen jämte den procentuella förhöjning som avses i nämnda paragrafs andra stycke, dels till den preliminära avgiften för året närmast efter avgiftsåret. Denna avgift har nämligen redan bestämts — bl. a. med tillämpning av 6 § — när den slutliga avgiften skall fastställas. I övrigt har bestämmelsen utformats på samma sätt som motsvarande bestämmelse i 6 §.

9 §.

Första stycket innehåller en bestämmelse om skyldighet att erlägga kvarstående avgift. På grund av avrundningsregeln i 8 § andra stycket kan kvarstående avgift inte utgå med lägre belopp än 100 kr. om inte annat följer av 8 § tredje stycket.

Bestämmelserna i andra stycket om tilläggsavgift motiveras av att beslut om befrielse helt eller delvis från preliminär avgift i allmänhet kommer att grundas på ett mycket osäkert material, nämligen antaganden dels om en framtida inkomstutveckling, dels om framtida beslut av taxeringsmyndigheterna i frågor om skattskyldighet, avdragsrätt m. m. Det kan därför lätt inträffa att återbetalningsskyldig befrias från skyldighet att erlägga belopp som det senare visar sig att han bort betala. Detta föranleder då en debitering av kvarstående avgift. Eftersom den kvarstående avgiften enligt 14 § skall betalas först under andra året efter avgiftsåret har den återbetalningsskyldige erhållit en kredit på mer än ett år. Härför bör utgå ränta. Denna har schabloniserats i form av en tilläggsavgift vilken liksom räntan på kvarstående skatt beräknats till nio öre per krona. Minimivavgiften har bestämts till 10 kr. I fråga om betalning av tilläggsavgiften föreslås gälla i huvudsak samma regler som för den kvarstående avgiften. Den omständigheten att tilläggsavgift inte erläggs leder dock inte till att sådan extra avgift debiteras som föreslås i 19 §.

10 §.

I den allmänna motiveringen (s. 40—41) har föreslagits att storleken av den slutliga avgiften för ett avgiftsår skall prövas särskilt endast om den återbetalnings-

skyldige antingen befriats helt eller delvis från den preliminära avgiften för samma år eller begärt prövning av den slutliga avgiften. För övriga fall har föreslagits en regel av innebörd att den preliminära avgiften utan särskild prövning även skall utgöra slutlig avgift. Av vad som anförts i den allmänna motiveringen framgår att denna regel kan leda till att slutlig avgift kommer att utgå med högre belopp än som följer 24 och 25 §§ studiemedelsförordningen. Det överskjutande beloppet bör — såsom dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet anfört i prop. 1964:138 s. 176 — inte räknas som sådan frivillig inbetalning som avses i 27 § studiemedelsförordningen. Den återbetalningsskyldige bör alltså inte tillgodoräknas sådan förhöjning av det överskjutande beloppet som enligt andra stycket i nämnda paragraf utgår vid frivillig inbetalning.

11 §.

I den allmänna motiveringen (s. 44) har föreslagits att huvudparten av de administrativa uppgifterna i återbetalningssystemet uppdras åt centrala studiehjälpsnämnden. I enlighet därmed föreskrivs i denna paragraf att nämnden skall avgöra frågor om preliminär avgift, slutlig avgift eller kvarstående avgift.

12 §.

I den allmänna motiveringen (s. 39) har föreslagits att preliminär avgift för ett år skall utgå med det belopp till vilket den slutliga avgiften för året högst får bestämmas enligt studiemedelsförordningen. Bestämmelse härom har föreslagits skola ingå i 5 §. Enligt vad jag anfört i specialmotiveringen till 4—7 §§ har i 6 § förts in en bestämmelse om att preliminär avgift i visst fall skall utgå med lägre belopp än som följer av förslaget i den allmänna motiveringen. I den allmänna motiveringen har vidare föreslagits dels att den återbetalningsskyldige skall befrias helt eller delvis från skyldighet att erlægga preliminär avgift, om det kan antas att befrielsen leder till bättre överensstämmelse mellan den preliminära avgiften och motsvarande slutliga avgift, dels att sådan befrielse medges endast efter ansökan från den återbetalningsskyldige. Bestämmelserna om befrielse från preliminär avgift finns i 7 §. Mot bakgrund av vad som sålunda föreslagits om villkoren för befrielse från preliminär avgift har jag i den allmänna motiveringen uttalat att det är av stor betydelse att den återbetalningsskyldige årligen erhåller en fullständig och korrekt information om storleken av den preliminära avgiften och om vad han skall iakta för att få befrielse helt eller delvis från denna avgift.

I enlighet med det anförda föreskrivs i första stycket av denna paragraf att återbetalningsskyldig varje år skall debiteras preliminär avgift med det belopp som följer av 5 och 6 §§ samt att debiteringsbeslutet förfaller i den mån den återbetalningsskyldige befrias från preliminär avgift enligt 7 §. Underrättelse om debiteringen skall enligt 13 § sändas till den återbetalningsskyldige. Underrättelsen skall enligt samma paragraf innehålla uppgift om den återbetalningsskyldiges avgiftskvot och uppgift om vad den återbetalningsskyldige skall iakttaga om han önskar ansöka om befrielse helt eller delvis från den debiterade preliminära avgiften enligt 7 §.

Vidare skall underrättelsen innehålla uppgift även om möjligheten att söka rättelse i eller föra talan mot debiteringsbeslutet.

För att trygga en god anpassning av återbetalningsskyldigheten till betalningsförmågan är det nödvändigt att centrala studiehjälpnämnden debiterar den preliminära avgiften för året och sänder ut underrättelse om debiteringen så tidigt under året, att återbetalningsskyldig som anser sig ha rätt till befrielse helt eller delvis från avgiften hinner ansöka därom och att centrala studiehjälpnämnden hinner fatta beslut i anledning av ansökningsen samt skicka ut underrättelse om detta beslut, allt i god tid före den första uppbördsterminen. Jag har dock inte ansett det nödvändigt eller lämpligt att i förordningen om studiemedelsavgifter ta in någon bestämmelse om sista dag för utsändande av underrättelse om preliminär avgift.

Andra stycket innehåller en bestämmelse om när slutlig avgift för ett år skall fastställas. Eftersom det är angeläget att avgiftsskyldigheten för ett år fastställs så snart detta är möjligt, föreskrivs att beslut om slutlig avgift skall fattas snarast möjligt efter det taxeringen för året verkställts i första instans. Detta innebär att beslut om slutlig avgift för ett avgiftsår beträffande återbetalningsskyldig som befriats helt eller delvis från motsvarande preliminära avgift skall fattas under andra halvåret året efter avgiftsåret och i fråga om återbetalningsskyldig som inte fått sådan befrielse efter det ansökan om prövning av den slutliga avgiften kommit in till centrala studiehjälpnämnden. Med hänsyn härtill torde taxeringsnämnds beslut om taxering i allmänhet komma att ligga till grund för beräkningen av den slutliga avgiften. I andra stycket har vidare tagits in bestämmelser angående omprövning av beslut om slutlig avgift i de fall då den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst sätts ned. För att förhindra att centrala studiehjälpnämnden belastas med ärenden om omprövning i fall då det inte föreligger något verkligt behov av sådan prövning har såsom villkor för omprövning uppställts krav på ansökan från den återbetalningsskyldige.

13 §.

I denna paragraf har tagits in vissa bestämmelser om skyldighet för centrala studiehjälpnämnden att sända underrättelse om avgiftsbeslut till återbetalningsskyldig. Jag hänvisar här till vad jag anfört i specialmotiveringen till 12 §.

14 §.

Beträffande denna paragraf hänvisar jag till den allmänna motiveringen (s. 41--42).

15 §.

I likhet med vad som föreslås i departementspromemorian anser jag att centrala studiehjälpnämnden bör få bevilja återbetalningsskyldig anstånd helt eller delvis med inbetalning av kvarstående avgift om den återbetalningsskyldige och/

eller hans make för talan mot taxering till statlig inkomstskatt beskattningsbar inkomst.

I departementspromemorian har möjligheten till anstånd gjorts beroende av taxeringsintendentens ställningstagande till taxeringsbesvärerna. I likhet med vad chefen för finansdepartementet anfört om villkoren för anstånd med erläggande av skatt i prop. 1967: 130 s. 118 anser jag att taxeringsfrågan är av underordnad betydelse när det gäller anstånd med erläggande av kvarstående avgift. Det avgörande bör vara den återbetalningsskyldiges möjligheter att betala den kvarstående avgiften. Tyngdpunkten i bedömningen bör alltså ligga på sakens ekonomiska sida, även om taxeringsfrågan kan komma in i bilden. Jag förordar därför att anstånd skall kunna medges om det framstår som obilligt att den återbetalningsskyldige erlägger den kvarstående avgiften. Anståndet bör kunna avse hela avgiften eller del av avgiften, dock aldrig större belopp än som betingas av den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes yrkande i taxeringsmålet. Det torde inte vara lämpligt eller nödvändigt att i författningstexten ange under vilka villkor det från ekonomisk synpunkt får anses obilligt att den återbetalningsskyldige erlägger en kvarstående avgift. Det torde nämligen ligga i sakens natur att denna fråga får bedömas med ledning av de allmänna principer om anpassning av betalningsskyldigheten till betalningsförmågan som ligger till grund för återbetalningssystemet.

Anstånd med kvarstående avgift bör beviljas utan att den återbetalningsskyldige ställer säkerhet för avgiften. Anståndet bör gälla till dess två månader förflutit från dagen för beslutet i anledning av taxeringsbesvärerna.

16 §.

I avsikt att främja effektiviteten i återbetalningssystemet föreskrivs i denna paragraf att påminnelse skall sändas till återbetalningsskyldig som underlåtit att i rätt tid betala in ett avgiftsbelopp. För att staten skall få täckning för den ränteförlust som förorsakats av betalningsförsummelsen och för kostnaderna för påminnelsen föreskrivs vidare att en påminnelseavgift skall utgå för varje påminnelse. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma avgiftens storlek med beaktande av det vid varje tidpunkt gällande ränte- och kostnadsläget.

17 §.

I likhet med vad som föreslagits i departementspromemorian anser jag att preliminär avgift och kvarstående avgift skall betalas in antingen på centrala studiehjälpsnämndens postgirokonto eller till riksbanken eller annan penninginrättning. Annan penninginrättning än postbank bör få förmedla inbetalningar endast om den förklarar sig beredd att iaktta vissa villkor. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t eller, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, centrala studiehjälpsnämnden att ange dessa villkor. Som villkor torde bl. a. böra gälla att penninginrättningen, såsom Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges jordbrukskasseförbund erbjudit, förmedlar inbetalningar utan kostnad för statsverket och de

återbetalningsskyldiga på samma sätt som redan gäller i fråga om utbetalning av studiemedel.

Vad här föreslagits om inbetalning av preliminär avgift och kvarstående avgift bör gälla även frivillig inbetalning enligt 27 § studiemedelsförordningen.

De bestämmelser om inbetalning av preliminär avgift och kvarstående avgift som jag föreslagit blir enligt 9 och 19 §§ tillämpliga även på tilläggsavgift och extra avgift.

18—19 §§.

I departementspromemorian tillstyrks att — såsom centrala studiehjälpsnämnden föreslagit — åtgärder för indrivning av avgift som inte erläggs inom föreskriven tid får vidtas endast under en begränsad tid och att avgift som inte erlagts vid indrivningstidens slut återförs till det s. k. huvudregistret. Som skäl härför åberopas i promemorian att kan det antas att ett system med återföring av oguldna avgifter enligt de riktlinjer som centrala studiehjälpsnämnden föreslagit gör det möjligt att i någon mån begränsa de administrativa resurser som kommer att krävas för att bevaka statens fordringsrätt enligt studiemedelssystemet. Därtill kommer att återföringsregeln tillför studiemedelssystemet ytterligare en regel som tryggar att återbetalningsskyldigheten anpassas till betalningsförmågan. Utan en återföringsregel skulle nämligen den som under ett eller ett par år — kanske av fullt godtagbara skäl — underlåter att betala påförda avgifter komma att dra på sig förfallna avgifter som han helt saknar förmåga att betala.

I fråga om utformningen av bestämmelserna om återföring framhålls följande i departementspromemorian. Att återföra en debiterad avgift som inte erlagts till huvudregistret innebär uttryckt i studiemedelsförordningens terminologi, att den återbetalningsskyldige befrias från skyldighet att erlagga det oguldna beloppet som avgift för det år för vilket beloppet påförts honom. Däremot medför återföringen inte någon frihet från skyldighet att återbetala motsvarande del av de återbetalningspliktiga studiemedel som den återbetalningsskyldige uppburit. Vad som händer är alltså att den återbetalningsskyldige får uppskov med erläggande av det oguldna beloppet på samma sätt som om han — på grund av att hans avgiftsunderlag inte var tillräckligt högt — aldrig debiterats avgift motsvarande det oguldna beloppet. Med hänsyn härtill synes det vara lämpligast att utforma bestämmelsen om återföring av ogulden avgift som en regel av innebörd att beslut om debitering av avgift skall förfalla, till den del som den debiterade avgiften inte erläggs före viss tidpunkt. Tidpunkten bör — såsom centrala studiehjälpsnämnden föreslagit — kunna bestämmas till den 1 oktober andra året efter avgiftsåret. Före nämnda datum torde nämligen i regel alla möjliga och nödvändiga indrivningsåtgärder ha kunnat vidtas. Som exekutionsväsendets organisationsnämnd påpekat kan det dock inträffa att ett indrivningsförfarande pågår som inte lämpligen bör avslutas den 1 oktober andra året efter avgiftsåret. Med hänsyn härtill bör centrala studiehjälpsnämnden ges rätt att för visst fall uppskjuta återföringen.

I departementspromemorian föreslås vidare — i likhet med vad centrala studie-

hjälpnämnden förordat — att återbetalningsskyldig inte skall få definitivt befrias från skyldighet att erlägga återförd avgift med stöd av bestämmelserna i 29 § andra eller tredje stycket studiemedelsförordningen. I promemorian anförs här efter följande. För de fall då avgift helt eller delvis återförts behövs det alltså vissa särskilda regler om avgiftsskyldighet för återbetalningsskyldig som lever vid början av det år då han fyller 66 år resp. för dödsbo efter återbetalningsskyldig som avlidit senast det år då han fyller 65 år. Återbetalningsskyldig som lever vid början av det år då han fyller 66 år bör vara pliktig att erlägga den återförda avgiften, om summan av de avgifter som han påförts för åren t. o. m. det då han fyllde 65 år inte uppgår till det belopp som fordras för att återbetalningsskyldigheten — om avgifterna erläggs — skall upphöra enligt 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen. Återförd avgift som skall erläggas bör omräknas till det belopp som föranleds av de förändringar av basbeloppet som inträffat sedan avgiften först debiterades. Omräkningen bör ske med tillämpning av det basbelopp som gällde vid början av det år då den återbetalningsskyldige fyllde 65 år, eftersom detta år är det sista år för vilket den återbetalningsskyldige har att erlägga avgift. Motsvarande bör gälla dödsboet efter sådan återbetalningsskyldig som inte t. o. m. året före det år då dödsfallet inträffat påförts avgifter till det belopp som nyss nämnts. Omräkningen bör i detta fall ske med tillämpning av det basbelopp som gällde vid början av året närmast före det år då den återbetalningsskyldige avled. Skyldigheten att erlägga återförd avgift får naturligtvis aldrig avse större belopp än det som utgör skillnaden mellan, å ena sidan, det belopp som skall erläggas för att återbetalningsskyldigheten skall upphöra enligt 29 § första stycket eller 30 § första stycket studiemedelsförordningen samt, å andra sidan, summan av de avgifter som påförts den återbetalningsskyldige t. o. m. det år då han fyllde 65 år resp. t. o. m. året före det år då han avlider. Är skillnaden mindre än den återförda avgiften, skall betalningsskyldigheten för den återförda avgiften jämkas nedåt till samma belopp som skillnadsbeloppet. Med avgifter som påförts den återbetalningsskyldige avses de slutliga avgifterna. Slutlig avgift eller del av sådan avgift som motsvaras av den återförda avgiften skall naturligtvis inte räknas in i summan av de slutliga avgifterna. Vid tillämpning av dessa bestämmelser bör med slutlig avgift jämställas belopp som den återbetalningsskyldige erlagt frivilligt enligt 27 § studiemedelsförordningen. Sådant belopp skall enligt nämnda paragrafs andra stycke beräknas med en viss procentuell förhöjning. På skäl som angetts i det föregående bör bestämmelsen om återföring av ogulden avgift utformas som en regel om att beslut om debitering av avgift förfaller till den del som den debiterade avgiften inte erläggs före en viss tidpunkt. Med hänsyn härtill synes det vara lämpligast att utforma de regler om betalningsskyldighet för återförd avgift som nyss angetts som regler om skyldighet för den återbetalningsskyldige resp. dödsboet efter honom att erlägga en annan avgift som kan kallas extra avgift.

För återbetalningsskyldig som lever efter utgången av det år då han fyllt 65 år bör enligt departementspromemorian förfallotiden för den extra avgiften bestämmas till andra året efter det år då han fyllde 65 år. Fråga om det föreligger skyl-

dighet att erlägga extra avgift kan nämligen inte avgöras förrän efter det att man bestämt den slutliga avgiften för det år då den återbetalningsskyldige fyllde 65 år. Detta sker först under senare delen av det år då den återbetalningsskyldige fyller 66 år. Om den återbetalningsskyldige avlider före förfalldagen bör dödsboet efter honom bli skyldigt att erlägga den extra avgiften. Någon särskild föreskrift härom torde inte behövas. Extra avgift för dödsbo bör enligt departementspromemorian erläggas under året närmast efter det år då den återbetalningsskyldige avlidit. I extrema fall skall centrala studiehjälpsnämnden kunna medge befrielse helt eller delvis från skyldighet att erlägga extra avgift.

Som en konsekvens av vad sålunda föreslagits om återföring av avgift och om skyldighet att erlägga extra avgift bör enligt departementspromemorian avgift som utgår för avgiftsår under vilket den återbetalningsskyldige fyller 63, 64 eller 65 år aldrig återföras. Detsamma bör gälla avgift för något av de två sista åren före det år under vilket den återbetalningsskyldige avlidit.

För egen del tillstyrker jag att bestämmelser om återföring av avgift till huvudregistret och om extra avgift av det innehåll som angetts i departementspromemorian förs in i förordningen om studiemedelsavgifter. Bestämmelserna bör dock på två punkter få en annan utformning än som föreslagits i departementspromemorian. Preliminär avgift och kvarstående avgift för det år under vilket den återbetalningsskyldige fyller 63 år bör således få återföras enligt huvudregeln den 1 oktober det år då den återbetalningsskyldige fyller 65 år. Vid denna tidpunkt kan nämligen frågan om skyldighet att erlägga extra avgift ännu inte prövas. Jag anser vidare — i likhet med vad centrala studiehjälpsnämnden anfört i remissyttrande över departementspromemorian — att nämnden bör få bestämma förfallotiden för extra avgift från fall till fall. Givetvis bör nämnden därvid kunna besluta att extra avgift skall delas upp på flera uppbördsterminer.

20 §.

I den allmänna motiveringen (s. 44) har jag föreslagit att huvudparten av de administrativa uppgifterna i återbetalningssystemet skall skötas av centrala studiehjälpsnämnden. I enlighet därmed föreskrivs i första stycket av denna paragraf att nämnden skall bevaka statens fordran på avgifter. Från denna bestämmelse gäller dock ett undantag. Om avgiftsbelopp är föremål för indrivning genom kronofogdemyndighet, bör det ankomma på denna myndighet att bevaka statens fordran på beloppet i den återbetalningsskyldiges konkurs på samma sätt som redan gäller beträffande fordran på skatt eller på arbetsgivaravgift enligt lagen om allmän försäkring.

I fråga om andra stycket hänvisar jag till vad som anförts i den allmänna motiveringen (s. 44). Genom att avgiftsbelopp får tas ut genom utmätning utan föregående dom blir 38 § uppbördskungörelsen tillämplig på indrivningsförfarandet. Jfr även 14 § andra stycket förordningen den 10 augusti 1877 om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall.

Med avgift avses i denna paragraf såväl preliminär avgift, kvarstående avgift och extra avgift som tilläggsavgift och påminnelseavgift.

21—22 §.

Paragraferna innehåller bestämmelser om återbäring av för mycket erlagd avgift. Som jag förordat i den allmänna motiveringen (s. 41) skall återbäring ske om det visar sig att det belopp som den återbetalningsskyldige erlagt som preliminär avgift för ett år överstiger den slutliga avgift som fastställts för samma år. Dessutom skall återbäring ske om den återbetalningsskyldige i annat fall — t. ex. efter ansökan om rättelse hos centrala studiehjälpnämnden eller besvär hos kammarrätten — befrias från avgift som han erlagt. Befrias någon enligt 7 § helt eller delvis från preliminär avgift som han erlagt föranleder detta i regel ej någon omedelbar återbäring. Frågan om återbäring får i allmänhet prövas först då motsvarande slutliga avgift fastställts. Slutligen skall belopp som återbetalningsskyldig erlagt som preliminär avgift för det år under vilket han avlidit återbäras till dödsboet. Sistnämnda bestämmelse motiveras av att återbetalningsskyldig enligt 29 § tredje stycket studiemedelsförordningen inte är pliktig att erlägga avgift för det år då han avlider.

Återbäring som föranleds av att den återbetalningsskyldige erlagt större belopp i preliminär avgift än det till vilket motsvarande slutliga avgift fastställts sker endast efter ansökan. Det har nämligen ansetts att det bör stå den återbetalningsskyldige fritt att själv bestämma om han vill ha tillbaka det överskjutande beloppet eller tillgodoräkna det som avbetalning.

23 §.

I departementspromemorian föreslås — under hänvisning till vad som gäller i fråga om återbäring av för mycket erlagd skatt enligt 68 § 4 mom. uppbördsförordningen och av för mycket erlagd arbetsgivaravgift enligt 31 § andra stycket förordningen den 18 december 1959 (nr 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m. — att rätten att återfå för mycket erlagd avgift skall begränsas för återbetalningsskyldig som häftar i skuld för annan avgift som förfallit till betalning. Sådan återbetalningsskyldig bör enligt promemorian ha rätt att återfå endast den del av det för mycket erlagda avgiftsbeloppet som återstår sedan den andra avgiften dragits av.

I yttrande över departementspromemorian har centrala studiehjälpnämnden anfört att det torde bli nödvändigt att upprätta drygt ett tiotal olika konton i dataregistret för att nämnden skall kunna tillämpa bestämmelserna om studiemedelsavgifter. Det synes nämnden därför vara ogörligt eller i varje fall synnerligen oekonomiskt att vid varje tidpunkt ha alla dessa konton fullständigt aktuella och tillgängliga så att en avräkning av det slag som angetts i promemorian skall kunna ske. Nämnden bör därför inte åläggas skyldighet att verkställa avräkningen. Det är tillräckligt om nämnden erhåller en rätt att avräkna den oguldna avgiften.

För egen del förordar jag att rätten till återbäring begränsas på sätt som föreslagits i departementspromemorian. Centrala studiehjälpnämnden bör alltså ha

rätt att innehålla sådan del av för mycket erlagd avgift som svarar mot annan till betalning förfallen avgift som den återbetalningsskyldige inte erlagt. Som nämnden anfört bör den däremot inte åläggas skyldighet att innehålla den för mycket erlagda avgiften. Vad här anförs om rätt för nämnden att innehålla för mycket erlagd avgift när den återbetalningsskyldige häftar i skuld för annan till betalning förfallen avgift bör gälla såväl obetald preliminär avgift, kvarstående avgift och extra avgift som obetald tilläggsavgift och påminnelseavgift.

24 §.

Som jag anfört i den allmänna motiveringen (s. 40) skall preliminär avgift för ett år givetvis endast utgå i avräkning på en slutlig avgift. Med hänsyn härtill har i första stycket förts in en bestämmelse om befrielse från skyldighet att erlagga sådan obetald del av preliminär avgift som överstiger motsvarande slutliga avgift. Befrielsen inträder när den slutliga avgiften bestämts.

Enligt 29 § tredje stycket studiemedelsförordningen är återbetalningsskyldig inte pliktig att erlagga avgift för det år då han avlider. I konsekvens härmed föreskrivs i andra stycket att, om återbetalningsskyldig avlider, skall skyldigheten att erlagga obetald preliminär avgift för dödsåret bortfalla.

Enligt tredje stycket skall bestämmelserna i första och andra styckena tillämpas även på påminnelseavgift som belöper på den preliminära avgift som inte erlagts.

25 §.

Första stycket innehåller en bestämmelse om sådant avgiftsbelopp som enligt 21 eller 22 § skall återbäras men som enligt 23 § innehålls på grund av att den återbetalningsskyldige häftar i skuld för annan avgift som förfallit till betalning. Det har ansetts nödvändigt att föreskriva att sådant avgiftsbelopp skall avräknas på den andra avgiften.

Återbäring av sådan del av preliminär avgift som överstiger motsvarande slutliga avgift sker enligt 21 § endast om den återbetalningsskyldige begär det. Överskjutande preliminär avgift som inte återbärs på grund av att den återbetalningsskyldige inte begär återbäring skall givetvis tillgodoräknas den återbetalningsskyldige som avbetalning. Bestämmelse härom har tagits in i andra stycket av denna paragraf. I enlighet med vad dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet förordat i prop. 1964: 138 s. 176 föreskrivs vidare att det överskjutande beloppet inte får tillgodoräknas den återbetalningsskyldige som frivillig betalning enligt 27 § studiemedelsförordningen. Detta innebär att det överskjutande beloppet inte skall tillgodoräknas den återbetalningsskyldige med sådan särskild förhöjning som anges i 27 § andra stycket studiemedelsförordningen.

26 §.

Enligt 28 § studiemedelsförordningen är återbetalningsskyldig som är bosatt utomlands skyldig att i visst fall på en gång fullgöra sin återbetalningsskyldighet. Det har inte ansetts möjligt att i förordningens form uppställa några generella bestämmelser om hur sådan betalning skall ske. Det föreslås därför ankomma på Kungl. Maj:t eller, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, centrala studiehjälpnsämnden att meddela de bestämmelser som kan behövas för sådan betalning.

27 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om uppgiftsskyldighet gentemot centrala studiehjälpnsämnden. De motiveras av att nämnden i ärenden om avgift behöver tillgång till uppgifter om den återbetalningsskyldiges och/eller hans makes personliga och ekonomiska förhållanden. Det har ansetts nödvändigt att uppgift om personliga och ekonomiska förhållanden som lämnas i ansökan om befrielse helt eller delvis från preliminär avgift enligt 7 § skall lämnas på heder och samvete. Detsamma gäller sådan uppgift i annan handling som är avsedd att ligga till grund för beslut om avgift. Med hänsyn härtill kan återbetalningsskyldig som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar osanna uppgifter om personliga eller ekonomiska förhållanden dömas enligt 15 kap. 10 § brottsbalken för osann försäkran eller vårdslös försäkran.

28 §.

Paragrafen gäller skyldighet för myndighet att lämna centrala studiehjälpnsämnden uppgift om förhållanden som är av betydelse för tillämpning av förordningen om studiemedelsavgifter. Enligt paragrafen får centrala studiehjälpnsämnden bl. a. rätt att taga del av självdeklarationer (jfr RÅ 1965 ref. 1).

29 §.

Paragrafen innehåller den bestämmelse om rätt för återbetalningsskyldig att hos centrala studiehjälpnsämnden begära rättelse i avgiftsbeslut som förordats i den allmänna motiveringen (s. 44). Bestämmelsen avses inte begränsa den rätt som centrala studiehjälpnsämnden i likhet med andra myndigheter har att utan stöd av författning självant eller efter påpekande rätta fel som har karaktär av skrivfel, misräkning eller annat uppenbart förbiseende.

30 §.

Första stycket innehåller den bestämmelse om besvär rätt som förordats i den allmänna motiveringen (s. 44). Bestämmelsen avser beslut av centrala studiehjälpnsämnden som rör återbetalning av studiemedel, oavsett om beslutet grundas på bestämmelse i studiemedelsförordningen eller i förordningen om studiemedelsavgifter. Besvär rätten avser även sådana beslut av nämnden som meddelats i ärende om rättelse av beslut om avgift.

I departementspromemorian föreslås att centrala studiehjälpsnämndens beslut skall lända till efterrättelse utan hinder av att talan förs mot beslutet, om nämnden inte förordnar annat. Mot detta förslag har riktats kritik från vissa remissinstanser. Sålunda har gjorts gällande, att rättssäkerheten tryggas bättre om avgiftsbeslut inte får verkställas innan det vunnit laga kraft, att centrala studiehjälpsnämnden bör ha möjlighet att medge anstånd när talan förs mot nämndens beslut och att kammarrätten bör kunna besluta om inhibition.

För egen del anser jag att principen — liksom vid uppbörd av skatt — bör vara att besvär över avgiftsbeslut inte befriar den återbetalningsskyldige från att betala den debiterade avgiften. Enligt förslaget i departementspromemorian har centrala studiehjälpsnämnden rätt att medge anstånd med erläggande av avgift i avbidan på prövning av besvär över avgiftsbeslutet. Att sådant anstånd bör ges om och i den utsträckning det finns grundad anledning anta att besvärerna kommer att bifallas ligger i sakens natur och det torde därför inte vara nödvändigt att — såsom vissa remissinstanser yrkat — uttrycka detta i författningstexten. Avslår centrala studiehjälpsnämnden ansökan om anstånd kan nämndens beslut överklagas hos kammarrätten. Någon uttrycklig regel om rätt för kammarrätten att besluta om inhibition behövs därför inte.

31 §.

Det har inte ansetts nödvändigt att medge talan mot kammarrättens utslag.

Övergångsbestämmelser

Återbetalning av studiemedel aktualiseras för första gången år 1968. Förordningen om studiemedelsavgifter föreslås därför skola träda i kraft den 1 januari 1968.

Under de närmaste åren blir många studiemedelstagare skyldiga att dels återbetala studiemedel, dels betala räntor och amorteringar på studielån enligt äldre bestämmelser. Enligt vad jag inhämtat avser centrala studiehjälpsnämnden att förlänga gällande amorteringstider för studielån i den utsträckning som det kan behövas för att den dubbla betalningsskyldigheten inte skall leda till en oskälig belastning. Så kan ske enligt gällande bestämmelser. Någon särskild övergångsbestämmelse till förordningen om studiemedelsavgifter behövs alltså inte.

Hemställen

Under åberopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att antaga förslag till

- 1) *förordning om studiemedelsavgifter,*
- 2) *förordning om ändrad lydelse av 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401).*

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Kungl. Höghet Regenten att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Författningsförslag	
Förordning om studiemedelsavgifter	3
Förordning om ändrad lydelse av 32 och 33 §§ studiemedelsförordningen den 4 juni 1964 (nr 401)	11
Utdrag av statsrådsprotokollet	
Inledning	12
Återbetalning av studiemedel	
Gällande bestämmelser	14
Statskontorets förslag	15
Remissyttrandena över statskontorets förslag	16
Centrala studiehjälpnsämndens förslag	18
Remissyttrandena över centrala studiehjälpnsämndens förslag	21
Departementspromemorian	22
Remissyttrandena över departementspromemorian	29
Förverkande av studiemedel m. m.	
Gällande bestämmelser	35
Centrala studiehjälpnsämndens förslag	35
Remissyttrandena	36
Föredraganden	
Återbetalning av studiemedel	37
Förverkande av studiemedel m. m.	45
Specialmotivering	46
Hemställan	60